

Törvényről, törvényre

Sipos Anna Magdolna

1997 végén – minden különösebb sajtóvisszhang nélkül – az Országgyűlés jóváhagyta a kulturális javak védelméről és a muzeális intézményekről, a nyilvános könyvtári ellátásról és a közművelődésről szóló 1997. évi CXL. törvényt¹. A szakembernek, akinek a szakterületére vonatkozó jogszabályok alapos ismerete, alkalmazása napi feladat, ilyenkor óhatatlanul összehasonlítási kényszerei támadnak. Megjelennek a többnyire csak tanulmányaiból ismert külföldi jogi szabályozások, ajánlások, normatívák, valamint a saját szakmai munkájában eddig megismert, alkalmazott, hazai jogszabályok előírásai. Ha végiggondolja ezeket, érdekes gondolatai születnek a magyar könyvtárak működését szabályozó törvények és egyéb jogszabályok keletkezési körülményeiről, azok tartalmáról és arról a politikai környezetről, amely életre hívta, kikényszerítette a mindenkor politikai és állami vezetésből e törvények megalkotását.

Tanulmányom célja, hogy felvázoljam azt a társadalmi és politikai környezetet, amelyben a korábbi könyvtári törvények, illetve az azzal egyenértékű

törvényerejű rendeletek keletkeztek, s a jogszabályok bemutatásával tetten érjem azokat a politikai szándékokat, amelyek a jogi szabályozást direkt és indirekt módon motiválták. Eközben szeretnék még szólni a felhasználó oldalról is, arról az új törvényről, amelyet alkotóik a XXI. század, az információs társadalom századának könyvtári törvényül szántak.

Törvény helyett határozat

Magyarországon először minisztertanácsi határozat szabályozta – jogszabályként – a könyvtárak működését.² A jogszabály fő célja az volt, hogy a „kulturális forradalom adott fokának megfelelően határozott irányt és szilárd szervezeti keretet kapjon a sokágú könyvtári fejlődés”.³ A határozat állást foglalt az egységes magyarországi könyvtári rendszer mellett és rendelkezett a közművelődési könyvtárak szervezeti kereteiről. Létrehozta a közigazgatási elven alapuló megyei, járási és falusi könyvtári

rendszer, intézkedett a szakfelügyeletről, valamint a kiskönyvtárak módszertani ellátásáról.

Ha a forrásokban visszalapozunk a kor kül- és belpolitikai eseményeihez, akkor a következőket tapasztalhatjuk: ⁴ 1950-ben indult meg az első ötéves terv, amely a gyors iparosítást, főként a nehézipar erőteljes fejlesztését – a szovjet mintát utánozva – célozta. E periódusban adták át a Dunai Timföldgyárat, a diósgyőri 2. számú nagyolvasztót, a Tisza menti Vegyiműveket, a Dunai Vasmű 1. számú nagyolvasztóját, valamint az új bányákat. A szélsőségesen extenzív fejlesztés ellenére is – az alacsony határfokú termelés, valamint a szakszerűtlen „elvtársi” irányítás, az eltűzött politikai meghatározottság következményeként – a termelési eredmények rendkívül rosszak voltak. Folyamatosan romlott a lakosság életszínvonala, 1951 elejétől bevezették a jegyrendszert és a békekölcsön „önkéntes” jegyzését.

A szocialista kulturális forradalom jegyében megszüntették a korábbi folyóiratokat, államosították a nyomdákat, a könyvesboltokat, a könyvtárakat, a színházakat, a művészeti galériákat, a zenei intézményeket, a filmipart és a mozikat is. Vagyis mindent, amit a „kulturális forradalom” bázisává át lehetett alakítani. Mind politikai, mind pedig adminisztratív úton megkezdődött az „agymosás”, a múlt értékeinek teljes kiirtása: revideálták a könyvtárak állományát, megsemmisítették, illetve szétszórták az egyházi intézmények gyűjteményét, cenzúrázottan adták ki a klasszikusokat, a „liberális nyugatosok” jelentős része emigrált vagy vidéki bujkálásra kényszerült az otthon maradók pedig nem jelenhettek meg. A korabeli kultúrpolitika – a szovjet mintának és Lenin művei irányvonalának megfelelően – legfontosabb feladatának az írásos művek, a könyvek és folyóiratok és az azokat gyűjtő könyvtárak szellemiségének teljes megváltoztatását tartotta. „A nyilvános könyvtárak ne azzal büszkélkedjenek és dicsekedjenek, hogy hány ritkaságuk, hány 16. századbeli kiadványuk, vagy 10. századbé-

li kéziratuk van, hanem azzal, hogy milyen szélesben terjednek el könyveik a nép között, hány új olvasót szereztek, milyen gyorsan elégitik ki a könyvigényeket, hány könyvet kölcsönöztek ki, hány gyermeket vontak be az olvasómozgalomba és a könyvtárhasználatba.” ⁵ A művészeti, irodalmi, kulturális élet egészét az egységes pártirányítás, elvi, esztétikai alapját pedig a szocialista realizmus határozta meg. A Révai József kultuszminiszter nevével fémjelzett korban a kultúrának és a könyveknek csupán egyetlen célja lehetett: a politika direkt kiszolgálása, a napi politika lózungszerű népszerűsítése, a dicsőséges Szovjetunió és hős vezére, Sztálin elvtárs, valamint magyarországi mása, Rákosi Mátyás éltetése – és mindezt az érthetőség hamis ideológiájától áthatva, a legerősebb sematizmusba burkolva. „A szocializmus győzedelmes felépítése lehetetlen a kultúrforradalom feladatainak megoldása nélkül, vagyis a proletárdiktatúra feladatai közül a szocializmus teljes győzelméig terjedő időszakban a homloktérben lévő feladatok közé tartozik a kultúrforradalom szervezése az állami szervek kulturális nevelőmunkája.” ⁶

A nemes cél érdekében a párt és az állam a lehető legradikálisabban avatkozott be a könyvkiadásba. Még a magyar klasszikusok is gyanúsak voltak, a modern egyetemes irodalomból pedig a szovjet népek irodalmán kívül szinte semmi sem jelenhetett meg, s így nem kerülhetett be a könyvtárakba sem. „Míg nálunk a könyvkiadás és -vásárlás rohamosan nő, jeléül a kibontakozó kultúrforradalomnak, addig a nyugati tőkésvilágban esik, jeléül nemcsak a gazdasági, hanem a kulturális visszaesésnek is... Még ezt a stagnálást, sőt visszaesést is csak rémtörténetekkel, gyilkosságokról szóló és pornografikus művek tömeges példányszámával tudják lassítani. ... Az idej könyvnapok népi demokráciánk kultúrpolitikájának jelentős sikerét jelzik. Sikert jelentenek abból a szempontból, hogy népi demokráciánk érdekeivel ellentétes művek az idén már végleg kiszorultak a könyvnapj sátrából s csak olyan könyvek jelentek

meg, amelyek egytől egyig a szocializmust építő népi demokráciánk céljait szolgálják. Tudjuk, hogy nem volt mindig így – még a felszabadulás óta sem. A felszabadulás utáni első esztendőkből – a fordulat éve előtt – a könyvnapi sátrakban a haladó és szocialista irodalom termékei mellett még jócskán árusították a nyugati imperializmus hanyatló és mérgező álkultúrájának fércműveit is, amelyeket az akkori tőkés kézben lévő könyvkiadó vállalatok nagyon tudatos politikai célok szolgálatában dobtak könyvpiacra. Ma a könyvkiadás és a könyvkereskedelem a népi demokratikus állam kezében van. ... Köszönhető ez a hatalmas eredmény azoknak a kemény harcoknak, amelyeket Pártunk vezetésével sikeresen vívtunk meg s amelyeknek eredményeként a könyvet – ezt az igen fontos fegyvert – hazánkban kicsavartuk az imperialista reakció és ügynökei kezéből s dolgozó népünk kulturális felemelkedésének eszközévé tettük.”⁷

A Könyvbarát című folyóirat 1951 és 1952-es számainak írásai különösen jól szemléltetik, hogy mit vártak el a politikusok a könyvkiadástól és a könyvtáraktól. A Könyvtáros című folyóirat elődjének korabeli számai a következőkkel töltötték meg oldalait: A szovjet könyvtárosok tapasztalatai; Akiket (mármint a szovjet könyvtárosokat) Lenin-Sztálin pártja tanít; Szovjet élet, szovjet irodalom; A mezőgazdaság szocialista átszervezésének visszhangja az új magyar szépirodalomban. A könyvismertetések rovatban csak és kizárólag a Szikra, az Új Magyar Könyvkiadó, a Művelt Nép és esetleg egy-két, a Szépirodalmi Könyvkiadó által megjelentetett mű ismertetését lehetett olvasni, és himnuszokat zengtek Lenin, Sztálin és Rákosi beszédek megjelenésekor. A lap rendszeresen beszámolt a magyar, a román, a szovjet és a csehszlovák olvasókonferenciákról. E konferenciák fő célja a szocialista irodalom és művek néppel történő megvitatása, az olvasó nép és az írók közvetlen találkoztatása volt, ahol az olvasók beszámoltak arról, hogy egy-egy Sztálin-díjjal kitüntetett könyv mennyiben

segítette a világnézetük fejlődését, mennyiben járult hozzá a munkások és a parasztok szakmai és általános műveltségének emeléséhez. De arra is alkalmat adtak, hogy megbírálhassák az író elvtársat, ha valamilyen eszmei, politikai „félrecsúszást” engedett meg magának.

A nép szellemének éber őrei arról is gondoskodtak, hogy visszamenőleges hatállyal is irtsák az „idegen szellemiséget” tükröző írásokat. „A szentendrei könyvtárosiskola több hallgatója felkereste a város könyvtárát. ... A könyvszekrényt kinyitva, az elmúlt rendszer levegője ütött meg. A könyvekből áradt a nacionalista, sovíniszta, irredenta szellem a klerikális reakció rothadt levegője. A körülbelül 550 könyv közül 400 olyan, ami segítette a megbúvó ellenséget. Később kiderült, hogy a könyvtárost demokrácia ellenes kijelentésekért 6 hónapra elítélték.”⁸ Ennek elrettentő példája az 1950-ben megjelent „Útmutató a népkönyvtárak (üzemi, falusi és városi) könyvtárak rendezéséhez” című kétkötetes füzet, amely tartalmazta azoknak a könyveknek a címeit, amelyeket ezekben a könyvtárakban nem javasol tartani. A mintegy nyolcezer tételt felsoroló lista jelentős része szépirodalom, de tartalmaz útleírásokat és történeti munkákat is. A lista a legvadabb irodalomellenességet hordozta magában: a listán szerepel több olyan szerző, akinek összes művei nemkívánatosak (Reményik Sándor, Upton Sinclair, Colette, Agatha Christie, Courths-Mahler, Rejtő Jenő és még sokan mások), de idekerült többek között Gárdonyi Géza 40, Kodolányi János 24, Hemingway 3, Rabindranath Tagore 13, Hans Fallada 9, Sienkiewicz 4, Aragon 2, Prinz Gyula 2, H.G. Wells 6, Stefan Zweig 4 műve is. A ma emberének külön talány lehet, hogy mi bajuk lehetett a listát összeállító Népkönyvtári Központ munkatársainak a Grimm-testvérek és Hauff meséivel, illetve Benedek Elek 69 kötetével, vagy Milne Micimackójával. De a sort tovább lehetne folytatni az 1947-ben megjelent és Révay József, valamint Kóshalmi Béla által szerkesztett Hungaria irodalmi lexikkal és Mün-

chausen báró kalandjaival. Megdöbbenő, hogy a 2. füzethez csatolt helyreigazítás szó szerint a következő szövegeket tartalmazza. „*Cervantes: Don Quijote, Márai előszavával – A könyv megmaradhat az előszó eltávolításával ; Kalevala, Gulyás Pál előszavával – A könyv megmaradhat az előszó eltávolításával.*”⁹ A lista teljes körű ismertetésére most nincs lehetőség, de áttanulmányozva azt – ha egyáltalán volt valamiféle koncepciója annak, aki azt összeállította – akkor az a következő lehetett: fellépett az irodalmi giccs ellen (Courths-Mahler, Altay Margit stb.), de irtott minden olyan művet, amelynek szerzője nem azonosult a kor ideológiájával és politikájával (Szabó Dezső, Széchenyi Zsigmond, Kozma Miklós, Faludy György, Julier Ferenc stb.), vagy az előző rendszer prominens személyiségének tartották, illetve minden olyan művet megpróbált kiiktatni a könyvtárak gyűjteményeiből, amely valamilyen módon a polgári értékrendet, vagy esetleg a nyugati, imperialista „álkultúrát” terjesztette (Thurzó Gábor, Wells, Weöres Sándor, Török Sándor, Markó Árpád, Daudet, Gardner, Walt Disney stb.). Az 1952-es esztendő Rákosi Mátyás 60. születésnapjának jegyében zajlott. A Könyvbarát ajánló bibliográfiát jelentetett meg Rákosi elvtárs főbb műveiből, valamint a róla szóló irodalomról. A könyvtárak tömege kiállítások szervezésével és e művek fokozott ajánlásával ünnepelte meg az évfordulót.

A kulturális forradalom letéteményesei, a könyvtárak és a könyvtárügy irányítói a kor politikai, gazdasági viszonyait tükröző módon készültek az ünnepre: a könyvtárosok felajánlásai minden téren a mennyiségi szemlélet túlhajszolását és a vonalasságot tükrözték. 1952-ben felavatták a 3000-dik népkönyvtárat, s így – néhány jelentéktelen településtől eltekintve Magyarországon nem volt olyan település, amely ne rendelkezett volna saját könyvtárral. Hogy milyenek voltak ezek a könyvtárak? Olyanok, amilyeneket ilyen körülmények között létre lehetett hozni. Az államosított épületekben elhelyezett „gyűjtemények” többnyire néhány száz kötete-

sek voltak, a kölcsönzés a zárt raktárakból, úgynevezett „pultos rendszerrel” történt. A zárt raktárból való kölcsönzésnek „népnevelői” feladata is volt. Egy-egy megtúrt regény mellé a könyvtáros köteles volt legalább egy nevelő célzatú, politikai művet, jobb esetben Sztálin-díjas, szovjet regényt is odaadni, s az olvasónak ezt kötelező érvénnyel magával kellett vinnie. Hogy azután odahaza mit tett vele, az sem egészen a magánügye volt, mert a könyvtárosnak kötelessége volt utánakérdezni. Az állomány jelentős része az új stílust, a „szocialista realizmust” képviselte. Másik része a helyi, volt egyleti, egyesületi, egyházi, magán és különböző olvasóköri könyvtárak indexre nem tett műveiből került ki. Az állomány harmadik fontos forrását a még 1949-ig megmaradt és az *Országos Könyvtári Központ* által – a könyvtárak államosítása során – összegyűjtött, leválogatott, majd az alakuló könyvtárak között újból szétosztott művek jelentették. A mennyiség szemléltetésére álljon itt néhány adat: 1949 és 1952 között az Országos Könyvtári Központ, duplum-akció keretében, valamint a felosztott egyesületi, egyleti, rendházi könyvtárakból és a külföldre menekültek magángyűjteményeiből 3 783 000 kötet könyvet gyűjtött össze. 1952-ig, a Központ megszűnéséig mintegy százezer kötet talált új gazdára az alakuló könyvtárak körében¹⁰. Ez ügyben igen tanulságos az ötvenes évektől már működő könyvtárak állományát „bélyegző ügyben” áttanulmányozni, mert azok mindennél hitelesebben számolnak be a könyvek és ezáltal a könyvtárak sorsáról, vándorlásáról.

Ebben a sajátos politikai és kulturális környezetben született meg Magyarországon az első, a könyvtárak munkáját direkt módon szabályozó jogszabály, *A Magyar Népköztársaság minisztertanácsának 204-3/1952. számú határozata a könyvtárügy fejlesztéséről*. A jogszabály – a kor szellemiségének és politikájának megfelelően – központosított, egységes felügyeleti és irányítási rendszert vezetett be a könyvtárügyben. „*A minisztertanács határozata*

megteremtette az állami könyvtárak egységes rendszerét. Megszüntette a könyvtárügy kettős irányítását, ami az utóbbi időben már egyre jobban fékezte, az elsősorban kisebb tömegkönyvtárak, de a nagy tudományos könyvtárak fejlődését is. A kisebb: városi, üzemi, falusi könyvtárak nem kaptak módszertani segítséget a nagy tudományos könyvtáraktól. Ugyanakkor a nagy tudományos könyvtárak el voltak szakadva a kisebb könyvtáraktól, lényegileg nem ismerték a könyvtárakat látogató tömegek túlnyomó többségének szükségletét, igényeit.”¹¹ Az idézet remekül szemlélteti azt a politikai hátteret, amely a könyvtárakon belüli hangsúlyt mutatja: a politika számára a népkönyvtár, a tömegkönyvtár a fontos. Az egyéb könyvtárak – tudományos, egyetemi – csupán annyiban lényegesek, amennyiben a kulturális nevelőmunkát végző tömegkönyvtárak számára szakmai segítséget adnak, illetve amennyiben azokat is be lehet vonni a kulturális forradalom végső megvalósításába. A jogszabály megszüntette az Országos Könyvtári Központot, feladatait részben a Népkönyvtári Központ, részben pedig az Országos Széchényi Könyvtárra ruházta. Az OSZK-t a magyar könyvtárügy központjává tervezték fejleszteni, melynek a hagyományos könyvtári feladatai mellett az alábbi tevékenységeket kellett felvállalni: módszertani és bibliográfiai segítségnyújtás a többi könyvtáraknak; az Országos Könyvtári Központtól átvett feladatként: bibliográfiai munkák, nemzetközi kiadványcsere. A határozatban döntés született az OSZK szervezetében működő, könyvtártudományi és módszertani kabinet létrehozásáról is. A Népkönyvtári Központ vette át az Országos Könyvtári Központtól az államosított könyvtárak könyvállományának összegyűjtését és rendszerezését, eljuttatását a tudományos és nyilvános könyvtárakba, a főlépcsődíjakok átírását, valamint az újonnan alakuló könyvtárak számára tartalék könyvállomány létrehozását. A tudományos és szakkönyvtárak közül a határozat igen fontos feladatot szánt az Országgyűlési Könyvtárnak és a Központi

Műszaki Könyvtárnak: a parlamenti könyvtárat nyilvános könyvtárrá minősítette, míg a Központi Műszaki Könyvtárnak eddigi feladatai bővültek: rendszeres segítséget kellett nyújtania a tömegkönyvtárak számára a technikai irodalom propagálása terén.

A határozat kimondta, hogy minden megyében és minden járásban, a megyei, illetve a járási tanácsok intézményeként – 1952 végéig – létre kell hozni a megyei és járási könyvtárakat. E könyvtárak kötelesek – napi könyvtári feladataikon túl – a városi és községi könyvtárak (tehát a tömegkönyvtárak) rendszeres szakmai, módszertani segítségét és támogatását is megoldani. A jogszabály nem titkolt szándéka, hogy ezzel az intézkedéssel a megyei és járási székhelyek ne csupán közigazgatási, hanem kulturális központokká is fejlődjenek. Ezen túl azt is előírta a jogszabály, hogy a megyei, illetve a járási székhelyen már működő városi könyvtárakkal ezeket az intézményeket össze kell vonni. Vagyis, a határozat azon túl, hogy normatívákkal szabályozza e könyvtárak gyűjteményi nagyságát, lerakja egy teljes mértékben szovjet mintán alapuló, a közigazgatás rendszerét szigorúan követő, hierarchikus könyvtári hálózat alapjait. E szigorú, közigazgatási elven szervezett hierarchikus könyvtári rendszer a későbbiekben is megtartja struktúráját, és egészen napjainkig a magyarországi könyvtári szervezet legerősebb rendszerszervező eleme lesz.

A jogszabály további fejezeteiben kitér az általános és középiskolai könyvtárak fejlesztésének szükségességére, rendezi a szakszervezeti és az üzemi szakkönyvtárak viszonyát. Az egyetemi könyvtárakkal szemben – hagyományos feladataik mellett – újabb követelményeket támaszt: a nyilvánosság vállalását, valamint, hogy legyenek bibliográfiai és módszertani segítői a tömegkönyvtáraknak. A határozatban kimondják: a népművelési miniszter valamennyi tömegkönyvtár fölött szakfelügyeleti jogot gyakorol, de az általános ellenőrzés és fenntartás, valamint a könyvállomány fejlesztése a helyi taná-

csof feladatai. Elrendelte továbbá – 1952 szeptember 15-i határidővel – a tömegkönyvtárak központi nyilvántartásba vételét, és a bennük lévő könyvanyag tételes leltárba vételét, de rendelkezik az állomány nagyságától függő, rendszeres tételes leltár megtartásának szükségességéről is. A szovjet kollektor mintájára – az Állami Könyvterjesztő Vállalaton belül, állami támogatással – könyvtárellátó szervezet létrehozását írja elő.

Az első könyvtári jogszabályban gondoskodni kívántak a „könyvtáros káderek” megfelelő kiválogatásáról és képzéséről is: az 1948-ban megindult egyetemi képzés, valamint az 1951-ben, esti és levelező tagozaton beindított főiskolai szintű képzés mellett, az 1952/53 tanévtől megkezdik a nappali tagozatos képzést is.¹²

Még 1952-ben megjelentek a minisztertanácsi határozatra épülő szabályzatok: a nyilvános könyvtárak leltározásáról és nyilvántartásba vételéről, a személyzeti normákról, a könyvtári raktározási táblázatok – szovjet mintára, a Könyvbarát mellékleteként, és októbertől megkezdte munkáját, a *Könyvtárellátó*.

A jogszabály és a követő szabályzatok a társadalom figyelmét a könyvtárak felé irányította és megpezdítette a korabeli könyvtáros szakmát is. 1952. november 28–29-én a Magyar Tudományos Akadémia dísztermében az Országos Széchényi Könyvtár fennállásának 150. évfordulója alkalmából megrendezték az első *Országos Könyvtáros Konferenciát*. A konferencia határozatban tekintette át a magyar könyvtárügy helyzetét, és meghatározta azokat a feladatokat, amelyek a szocializmus teljes felépítése érdekében a könyvtárakra és a könyvtárosokra hárult.

Tagadhatatlan, hogy az 1952-es minisztertanácsi határozat lényeges előrelépést jelentett az egységes könyvtárügy megteremtésében, de óriási károkat is tett ezzel az egységesítéssel. Teljes mértékben kiirtotta a magyar könyvtárügy korábbi időszakában oly jellemző sokféleséget és tarkaságot, a civil kez-

deményezéseknek még csak lehetőséget sem adott. Nem a jogszabály közvetlen hatása, hanem a kor politikai viszonyait tükröző adalék, hogy hatalmas mennyiségű könyvet küldtek zúzdába, semmisítették meg, de ez a tény mindenképpen a korabeli magyar társadalom és könyvtárügy szégyenfoltja marad.

Az 1952-es minisztertanácsi határozat és a követő jogszabályok körvonalazták a magyar könyvtárügy és a könyvtárosok feladatait, s az új szabályoknak megfelelően megindult egy egységes könyvtári fejlesztés és fejlődés. Ám ez a fejlődés továbbra is a legszorosabb kapcsolatban volt a napi politikával, hiszen a könyvtárak alapfeladatává tették annak kiszolgálását.

1953-ban a magyar könyvtárakban – a szaksajtó szerint – legfontosabb kérdés a könyvtárak és könyvtárosok bevonása a békeharcba. A januári szám hatalmas vezércikket szán a téma feldolgozására: *„Állítsuk könyvtárunkat a békeharc szolgálatába!”* címmel. Sztálin halálakor pedig részletes útmutatást ad a folyóirat a Sztálinról történő megemlékezéshez. Jóllehet az április számban vita indult a szabadpolcos könyvtári rendszerről, de a könyvtárakban továbbra sem a szakmai feladatok a fontosak, hanem a legrosszabb ízű napi politizálás.

A napi politikai események a könyvtárpolitikában és a könyvtárakban az 1953. június 27-28-i MDP Központi Vezetőségének határozata után is tetten érhetőek, ám kevésbé dominánsan. A Szovjetunióban történő változások hatására Magyarországon is elismerték a szocializmus építése során elkövetett hibákat, és az MDP KV júniusi határozata értelmében megkezdődött a magyar gazdaság és társadalom óvatos megreformálása. A reformok fő célkitűzése az iparosítás, a beruházások ütemének csökkentése, a mezőgazdaság fejlesztése, az egyénileg gazdálkodó parasztok munkájának segítése, az erőszakosan létrehozott termelőszövetkezetek feloszlása volt. A határozat kiemelte, hogy rendkívül fontos feladat a munkásság és a parasztság életszínvo-

nalának emelése, a városok és falvak kommunális beruházásainak növelése, a lakásépítések fejlesztése.

A központi vezetőség júniusi határozata az országgyűlési választásokat követően a kormánypolitika rangjára emelkedett, Nagy Imre miniszterelnök országgyűlési beszédével pedig az egész ország számára nyilvánvalóvá vált. Az 1953-as fordulat erőteljesen hatott a kulturális és a művészeti életre is. Visszaszoríthatatlan erővel tört fel a szellemi élet minden területén a normális értékrend helyreállításának, a gondolkodási és véleménynyilvánítási szabadság visszaszerzésének igénye. Bővültek a publikációs lehetőségek, új könyvkiadók és lapok indultak, és lassan visszatérhettek az irodalomba a volt „Nyugatosok”, a népi írók és az Újhold költői, írói is. Az ünnepi könyvhét az irodalom régen nem látott választékát hozta a könyvsátrakba: Szabó Lőrinc, Füst Milán, Pilinszky János, Nemes Nagy Ágnes, Tamási Áron, Ottlik Géza, Mészöly Miklós stb. A könyvhét megnyitója ismét az irodalom és nem a politika ünnepe volt. A művészeti és a kulturális élet területén 1954-55-ben szinte hiánytalanul helyreállt az 1948-ban megszakított folytonosság: az emigrált irodalom és művészet kivételével minden értékes és jelentős tendencia visszatérhetett és megjelenhetett.

A kulturális élet reformja a könyvtárak életében is jelentős változásokat hozott. Központi programmá vált az olvasói igények kielégítése, a könyvtár szakmai és nem nevelő feladatainak hangsúlyozása. „A könyvtár az állomány gyarapításánál vegye jobban figyelembe a tömegek igényeit. Központi szerveink eddig meglehetősen egyoldalúsággal a könyvtárak nevelő funkcióját emelték ki. Háttérbe szorult a könyvtárak szerepe az általános műveltség terjesztése területén. A könyvtár pl. nemcsak akkor neveli a bányászokat, ha számukra csak bányásztémájú szakirodalmat vagy bányász szakkönyveket ad, hanem akkor is, ha kezükbe adja a világirodalom nagy alkotásait vagy más értékes, szórakoztató szépirodalmat. Nem

szabad megfeledkeznünk arról, hogy az olvasók a legtöbbször szórakozni is akarnak, amikor egy – egy könyvet kivesznek a könyvtárból.

Az olvasótábor további kiszélesítésének egyik feltétele az effajta irodalom nagyobb mérvű beszerzése. Jól tudják ezt könyvtárosaink. A sor most a könyvkiadáson van, mert könyvtárosaink panasza éppen az, hogy a magyar klasszikusok és a világirodalom klasszikusainak jó része egyáltalán nem kapható. A felvilágosító és népszerűsítő munkát könyvtárosaink közül igen sokan eddig is úgy tekintették, mint rendes könyvtári munkájuktól eltérő, sőt annak rendes menetét gátló feladatot. Az új kormányprogrammal kapcsolatos munkát azonban sok könyvtárunk már nem kampányfeladatként végezte, hanem beépítette rendes könyvtári munkájába. Ez a követendő út, amelyen a könyvtáraknak a további munkák során is haladniuk kell”.¹³

Az 1948-as kommunista hatalomátvétel óta először érte kritika a minisztériumot és a könyvtárosokat feldolgozó – és nem szocialista nevelő munkájuk elhanyagolása végett. A feldolgozó és a szakmai munka ilyen mértékű elhanyagolása – a politikai propaganda feladatai mellett – jelentősen csökkentette a könyvtárak szakmai feladatainak hatékonyságát. Gondoljuk végig! 1944/45-ben jelentős háborús károk érték közgyűjteményeinket, valójában még a mai napig sem derült ki tetelesen, hogy mik pusztultak el. 1948 és 1953 között a teljes magyar könyvtárügy átstrukturálódott. A nemzeti könyvvagyron jelentős részét államosították, tároló raktárakba gyűjtötték össze és újból szétosztották, tehát új gyűjteménybe került Mindezen munkákat – ismerve a kor zavaros eseményeit – nem a leggondosabb nyilvántartási, feldolgozási tevékenység kísérte. De nem is kísérhette, hiszen az előzőekben már szoltam arról, hogy az így összegyűjtött és újról szétosztott könyvek mennyisége megközelítette a 4 millió egységet, és akkor még nem beszéltünk az egyéb közgyűjtemények – levéltárak, múzeumok – állományáról. A hatalmas „kásahegy” átrágására nem

biztosítottak elegendő munkaerőt, így folyamatosan csak mintegy 35-40 ember dolgozott e feladaton, az ország 5 különböző helyén (Budapest, Debrecen, Szeged, Pécs, Sopron) lévő raktárakban. Úgy vélem, munkájukról utólag megállapíthatjuk: hatalmas feladatot végeztek el, s szinte kulturális missziót teljesítettek. „A vezetésben, a minisztérium könyvtárosztályának tevékenységében is mutatkoztak hibák: elhanyagolta a könyvtári feldolgozó munka szorgalmazását és túlzottan propaganda feladatot adott a könyvtáraknak. Ez odavezetett, hogy a megyei könyvtárak többségében nincs katalógus, sok helyt még mindig átleltározással foglalkoznak. ... A kormányprogram megjelenése óta nemcsak az olvasók és a kölcsönzések száma növekedett, hanem általában változatosabb, színvonalasabb könyveket igényelnek az olvasók, sok helyen megnőtt az érdeklődés a mezőgazdasági irodalom iránt is.”¹⁴

Az 1954-es esztendő – a könyvtárak szakmai tevékenységét tekintve – igen fontos év volt. A könyvtárak és a könyvtárosok napi tevékenységét tükröző *Könyvtáros* című folyóirat egyre többet foglalkozott szakmai kérdésekkel. Ebben az évben jelent meg az első jogszabály a bibliográfai munka koordinálásáról, a könyvtárosok képzési normáiról, és részletes beszámoló jelent meg a könyvtárosok értekezletéről is. Emellett a magyar könyvtárügy, a magyar könyvtártudomány tudományos szintű elismerésére is sor került: a *Magyar Tudományos Akadémia I. Osztályának keretében megalakult a Könyvtártudományi Főbizottság*, melynek legfontosabb feladata a könyvtártudományi kutatások koordinálása és fejlesztése volt.

Ez persze nem azt jelentette, hogy a politika teljesen eltűnt a könyvtárak, a könyvtárosok életéből, hanem csupán azt, hogy lényegesen visszaszorult, s a szakmai tudás vált meghatározóvá. A könyvtárak továbbra is fokozott érdeklődést mutattak a napi politikai események iránt, s ez ebben a korban teljesen érthető volt. A Könyvtáros márciusi számában terjedelmes vezércikk jelent meg a következő cím-

mel: „Fokozzuk könyvtáraink tevékenységét a Magyar Dolgozók Pártja III. Kongresszusa tiszteletére.” A májusi lapszámban pedig meleg szavakkal köszöntik az MDP III. Kongresszusát, míg a júniusi számban már megjelentek azok a negatív visszhangok is, amelyek a kongresszuson a gazdasági, politikai és kulturális élet reformjait kritizálták, és jól érzékelhető a személyi kultusz ismételt erősödése: megint a párt, a központi vezetőség és Rákosi Mátyás váltak fontossá. Külön kiemelte a lap, hogy Rákosi elvtárs a kongresszuson a következőket hangsúlyozta: a kulturális forradalom terén még nagyon sok a tennivalónk.

1955-ben, a Magyarországra ható külpolitikai események és az ország belpolitikájának hatására a magyar kulturális élet és a könyvtárak reformja megtorpan, és ismét kísértetiesen hasonlítani kezd az 1953-as fordulat előtti időkhöz. A politikai irányvonal újabb módosítását az MDP Központi vezetősége 1955. március 2-4-i ülésének határozata hozta nyilvánosságra. A határozat megállapította, hogy az 1953. júniusi határozat teljesen helyesnek bizonyult, de a végrehajtás során hibák és fogyatékoságok jelentkeztek. A határozatokat egyesek opportunistá, antimarxista módon torzították el, ami jobboldali elhajláshoz vezetett. A határozat mindenképp a nehézipari fejlesztések, a beruházások visszafogását nehezítette. Alaphibának minősítette a mezőgazdasági kistermelés preferálását a szocialista termelőszövetkezetekkel szemben, és a termelőszövetkezetek feloszlási lehetőségének megteremtését pedig egyenesen a szövetkezeti mozgalom elgáncsolásának minősítették. A párt központi vezetősége 1955. április 14-én azzal az indokkal, hogy Nagy Imre olyan nézeteket képvisel, amelyek éles ellentétben állnak a párt politikájával, leváltotta, illetve minden funkciójából visszahívta a miniszterelnököt, majd decemberben kizárta a pártból.

1955 ősztől a kulturális életben is érzékelhető volt a visszarendeződés. Hatására, 1955. november elején harminc magyar író, a művészeti élet promi-

nens személyiségei, valamint a Nagy Imre köré csoportosuló egyéb értelmiségiek memorandummal fordultak az MDP Központi Vezetőségéhez, és abban többek között a kultúrpolitika legutóbbi időbeni sérelmes lépéseinek – az Irodalmi Újság szerkesztőnek leváltása, több verseskötet megjelenésének betiltása, *Az ember tragédiája*, *A csodálatos mandarin*, valamint Németh László: *Galilei bemutatásának betiltása* – jóvátételét követelte. A párt központi vezetősége jobboldali elhajlónak bélyegezte a memorandum aláíróit, a párttagokat pedig pártbüntetésben részesítette.

A könyvtárak szakmai munkája is megtorpant, ismét a direkt politizálás kapott hangsúlyt, egyre fontosabbá vált a könyvtáros mint békeharcos, a felzabarási munkaversenyben – amely a könyvtárakra is kiterjedt – pedig ismét eluralkodott a mennyiségi szemlélet, a könyvtárak és a könyvtárosok politikai agitációja. Június 1-jétől megszűnt a Népkönyvtári Központ, helyette létrejött a minisztérium könyvtári főosztálya, amely tovább tagolódott a népkönyvtári és a tudományos könyvtári osztályra.

A II. Országos Könyvtári Konferencia fő ideológiai feladata az volt, hogy rávilágítson az elmúlt másfél év hibáira, és önkritikát gyakoroljon azért, mert másfél éven keresztül az „olvasók uszályába” kerülve, nemcsak a szocialista nevelőmunkával, hanem szakmai kérdésekkel, és az olvasók igényeihez igazodó szolgáltatások megszervezésével is foglalkozott.

„Nem hallgathatjuk el eredményeinket, de azt sem állíthatjuk, hogy a Központi Vezetőség 1953. júniusi, majd a párt III. kongresszusa határozatának végrehajtása közben nem követtünk el hibákat. Ezek a hibák természetes összefüggésben voltak a gazdasági, a politikai és a kulturális élet egyéb területén elkövetettekkel. ... A Központi Vezetőség az 1955. márciusi határozatában hangsúlyozza, hogy a jelenlegi szakaszban a jobboldali elhajlás az a veszély, amely legnagyobb akadálya fejlődésünknek. Miben áll ez a

jobboldali veszély? Általában abban, hogy lebecsülik a régi hatalmába visszakívánczó osztályellenség erejét és restaurációs törekvéseit. Lebecsülik a jobboldali nézetek hirdetői a párt és a munkásosztály élénjáró és vezető szerepét. Lebecsülik – a kultúra területéről szólva – a tőlünk idegen kultúra káros, romboló, visszahúzó hatását és figyelmen kívül hagyják, hogy a szocializmus felépítése, a szocialista kultúra elterjesztése csak a proletariátus pártjának, a proletárdiktatúra államának – és intézményeinek – vezetésével és aktív közreműködésével valósulhat meg. ... A központi vezetőség 1953. évi júniusi határozata, a dolgozó tömegek igényeinek jobb, teljesebb kielégítése felé fordította az állami és pártszervek figyelmét. Az olvasók igénye hamarosan felszínre tört és eljutott a könyvkiadást irányító szervekhez. ... Az olvasók azonban sok helytelen igényt is támasztottak. ... Ezeket a helytelen igényeket a könyvtárosok igen sok esetben szó nélkül hagyták, nem léptek fel magyarázó, nevelő szóval ellenük, sőt az is előfordult, hogy a könyvtárosok magukévá tették ezeket a helytelen javaslatokat és továbbították őket. Mi más volt ez, mint az elmaradott rétegek uszályába kerülés?”

Az elmaradt olvasók uszályába kerülés megmutatkozott abban, hogy a könyvtárosok nem kis része az utóbbi időben elhanyagolta a politikai és népszerű tudományos könyvek beszerzését és szinte kizárólag szépirodalmat vásárolt. ... a vidéki könyvtárak a mezőgazdasági szakirodalomból majdnem kizárólag az egyéni gazdaság és a háztáji parcella termelékenységét emelő és a jól jövedelmező mezőgazdasági ágakra vonatkozó könyveket szereztek be. Természetesen a hiba nem az volt, hogy a méhésetre, a házinyúltenyésztésre, a gyümölcsstermesztésre stb. vonatkozó könyveket megvásárolták ... hanem az, hogy teljesen elhanyagolták a szocialista mezőgazdasági nagyüzem termelékenységének emelését elősegítő szakkönyvek beszerzését és propagandáját. ... Elhanyagolták a könyvtárosok az élő magyar írók és a szovjet írók szocialista-realista műveinek propagálását. ... A szocialista könyvtáros

olvasóinak nem egyszerű kiszolgálója, hanem tanítója és nevelője. ... Mindez természetesen nemcsak a közművelődési, de a tudományos könyvtárak dolgozóira is vonatkozik.¹⁵

Törvény helyett törvényerejű rendelet és minisztertanácsi határozat

Az 1956. február 14-25-én megtartott SZKP XX. Kongresszusának határozata Magyarországon is nagy hatást és visszhangot keltett. A közvélemény és az MDP tagjai azt várták és remélték, hogy a pártvezetőség a megfelelő következtetéseket levonva, változtat eddigi politikáján. De nem ez történt. Rákosiék ismét a kemény kéz politikáját folytatták, amely csak tovább rontotta a már egyébként is rendkívüli módon kielezett helyzetet. Különösen erős kritikai hang volt jellemző az értelmiség azon körében, amely politikailag erősen kötődött Nagy Imréhez és csoportjához. Ezek közül is kiemelkedtek a Petőfi Kör vidéki és fővárosi vitái: nyilvános viták a második öt éves terv irányelveiről, a történettudomány helyzetéről és feladatairól, a marxista filozófia kérdéseiről, a sajtó és a tájékoztatásügy helyzetéről stb.

Miközben az országos politika szintjén a végsőig kielezett ellentmondások és ellentétek – ma már tudjuk – az 1956-os októberi forradalmat készítettek elő, aközben a magyar könyvtárügy teljes erővel az első könyvtári törvényerejű rendelet és a végrehajtásáról rendelkező Minisztertanácsi határozaton dolgozott. „A magyar könyvtárak második öt éves tervét készítik elő, készül a könyvtári alaptörvény.”¹⁶ „A Minisztertanács behatóan foglalkozott könyvtáraink helyzetével és feladataival s ennek eredményeképpen már a legközelebbi jövőben javaslatot terjeszt a Magyar Népköztársaság Elnöki

Tanácsa elé olyan törvényerejű rendelet kiadásáról, amely hathatósan segíteni fogja könyvtárügyünk fejlődését.”¹⁷

A korabeli források szerint a magyar könyvtárügy átfogó, törvényszintű szabályozásának gondolata már egy évvel a minisztertanácsi határozatot követően, 1953-ban felmerült. Az Országos Könyvtárügyi Tanács 1954. áprilisi ülésén mérlegelte a törvény előkészítésének időszerűségét és lehetőségét, majd 1955 elején megalakította az előkészítő bizottságot. A bizottság tagjai voltak: Barabási Rezső, Berza László, Irányi Lujza, Kovács Máté, Sebestyén Géza és Takács József. A tervezet nyersanyagát a Debreceni Egyetemi Könyvtár munkaközössége – Bertók Lajos, Csűry István, Ember Ernő, Futala Tibor, Módis László, Maller Sándor, Varga Zoltán és Váraday-Szabó László – állította össze. A könyvtári törvény nyersanyagát 1955 áprilisában az Országos Könyvtárügyi Tanács, valamint a Műszaki Könyvtárügyi Tanács, majd 1955. május 27-én a II. Országos Könyvtáros Konferencia tárgyalta meg. A Könyv című folyóirat 1955. évi 4. száma közzé tette a törvény előzetes ismertető cikkét. A törvény nyersanyagához igen sok szakmai hozzászólás született, melyek jelentős részét a törvénytervezet összeállításánál figyelembe vettek. A kész tervezetet 54 országos hatáskörű szerv, illetve szakértő kapta meg véleményezésre, akiket az akkori könyvtárügyben kompetensnek tartottak. Az itt elhangzott vélemények és javaslatok mérlegelése, megvitatása és – indokolt esetben – bedolgozása után alakult ki a törvény végleges szövege.¹⁸

Mi indokolta, hogy a fentebb vázolt társadalmi, politikai környezetben, alig 4 évvel a minisztertanácsi határozat után újabb „törvénytörő” szabályozza a könyvtárak munkáját? Egyrésztől pont ezek a társadalmi változások, másrésztől pedig a könyvtárak számának hatalmas növekedése, harmadrészt pedig az, hogy a minisztertanácsi határozat csak ideiglenes jelleggel és meglehetősen politikai felhanggal szabályozta a könyvtárak működését. Az azóta el-

telt időben a politika módszerei megváltoztak, de megváltozott a könyvtárak belső élete is. „Az 1954-55-ös években lezárult az állami közművelődési könyvtár hálózat megszervezésének és kiépítésének első szakasza, ahogy a könyvtárosok nevezik hősi korszaka. Ma már az egész országban csak két-háromszáz olyan – főként kisebb – községünk van, ahol még nincs könyvtár. A megyei és járási könyvtárak hálózatát a volt Népművelési Minisztérium szovjet példa alapján szervezte meg.”¹⁹ Az elmúlt negyven év távlatából biztos állíthatjuk, hogy a könyvtárosok jól jellemezték saját helyzetüket, amikor az 1948 és 1955 közötti időszakot a hősi kornak nevezték. Mert valóban az volt. Egy teljesen új könyvtári rendszert és könyvtárpolitikát, egy teljesen új könyvtári szervezetet és egy teljesen új, a politika által rendkívül erősen determinált magyar könyvtárosi tevékenységet kellett bevezetni a nem minden könyvtári hagyományt nélkülöző magyar kulturális életbe. Ennek az új könyvtári szervezetnek célkitűzései 1956-ra kialakultak, és elvileg tisztázódtak a könyvtárügy tárgyi, szervezeti, módszertani és személyi feltételeinek legfőbb követelményei is: létrejöttek a „tömegkönyvtári” hálózatok, a vállalati, intézeti könyvtárak, körvonalazódtak az iskolai könyvtárak keretei, és formálódtak a tudományos és szakkönyvtári hálózatok. De szükség volt a könyvtárak művelődéspolitikai megerősítésére is: a politika deklarálni kívánta „A könyvtárügy szakmai egységét és érdekeit ugyanúgy országos érvényű törvényben lehet és kell tehát biztosítani, mint a múzeumügyét, vagy a levéltárügyét, a sporttét vagy a statisztikáját, a sajtótét vagy a rádiótét, a színházét és a filmügyét, valamint az iskolázását.”²⁰ „Művelődéspolitikánk egyre fokozódó szellemi és anyagi erőfeszítéseket tesz dolgozó társadalmunk rohamosan növekvő művelődési igényeinek kielégítésére. Mai társadalmunk általános művelődési és szakmai szintjének emelkedésében máris fontos hivatást tölt be, s a jövőben még a mainál is nagyobb jelentőségű lesz a könyv, a könyvtár és a könyvtár-

ügy. Az iskolai oktatás és nevelés, a film és a színház, a sajtó és a rádió mellett a könyv és a könyvtárügy az a széles tömeghatású művelődési alkalom és eszköz, amely társadalmunk egyre nagyobb tömegeit hódítja meg, teszi szellemileg gazdagabbá, emeli emberebb emberré és eredményesebb, jobb munkássá.”²¹

A könyvtári törvény előkészítése érdekében megjelent tanulmányok az új magyar könyvtárügy legfontosabb eredményeinek tartották, hogy a könyvtárak ott jöttek létre, ahol rájuk a dolgozóknak ténylegesen szüksége volt, így a könyvtárak valós igényeket elégítettek ki, mivel tevékenységük szorosan ahhoz a területhez vagy szervhez kapcsolódott, amelyek a könyvtári szükségletekről gondoskodni kényszerültek. 1956-ra azonban ezen már túlhaladt az idő, és a könyvtárak fejlődésének hátráltatója lett, mivel szakmai érdekeit – egységes, országos szakmai koncepció hiányában – nem vagy csak korlátozottan tudta érvényre juttatni, megvédeni. Eredményként a korabeli magyar könyvtári rendszer túlságosan elaprózottá, túlságosan decentralizálttá és provinciálissá vált. Az új könyvtári törvény legfontosabb feladata tehát az lett, hogy a különálló és provinciális célokat kiszolgáló egyes könyvtárakat egy egységes – az országos könyvtári szakmai koncepció megvalósítását szolgáló rendszerbe – foglalja össze. Ennek megfelelően a könyvtári alaptörvényt két nagy kérdéskör határozta meg: egyrészt az, hogy milyen legyen és hogyan épüljön fel az egységes magyar könyvtári rendszer; másrészt pedig az, hogy milyen egységes munkamódszerekkel és milyen tárgyi, személyi feltételekkel dolgozon. Az első kérdéskör megoldási kísérlete határozta meg a törvényt, amikor leírta a közkönyvtárak fogalmát, fajtáit és azok fő feladatait, megállapította a fontosabb könyvtári hálózatokat, valamint amikor a különböző könyvtárak gyűjtőköreinek elhatárolásáról rendelkezett. A második kérdéskör tisztázása érdekében rendelkezett a könyvtárak elhelyezéséről, áthelyezéséről, építéséről, felszereléséről,

költségvetésének elkülönüléséről, az állomány védelméről, a könyvtárosok képzéséről és alkalmazásáról, a különböző könyvtártípusok és hálózatok szervezeti és működési szabályzatainak elkészítéséről, valamint a könyvtárak irányítási és felügyeleti kérdéseiről.

Az egységes, országos könyvtári rendszer koncepciójának kialakítása motiválhatta a törvény megalkotóit, amikor legalaposabban és legpontosabban a könyvtári hálózatok és a felügyelet, a főfelügyelet és a szakmai felügyelet kérdését dolgozták ki. Az egységes országos könyvtári rendszer, valamint a rendszeren, illetve a hálózatokon belüli munkamegosztás teljesen új elemei a könyvtári törvénynek.

„A könyvtárügy egységes országos szervezetén kívül nélkülözhetetlen olyan korszerű, középfokú szervezeti formák kialakítása is, amelyek a könyvtárak egy bizonyos csoportját külön szervezeti egységbe, könyvtári hálózatokba fogják össze. Erre azért van szükség, mert az azonos feladatkörű könyvtárak együttesen jobban el tudják látni feladataikat, mint külön-külön. A hálózaton belül lehetővé válna a jobb munkamegosztás és a hálózathoz tartozó egységek rendszeres együttműködése, az állománygyarapítás és felhasználás tervszerű megszervezése, korszerűbb technikai felszerelés beszerzése és annak jobb kihasználása, egyes műveletek központosítása és gépesítése, a fejlettebb könyvtárak szakmai tapasztalatainak jobb érvényesülése, az elmaradottabb könyvtárak segítése és ellenőrzése. A hálózati szervezet kiemeli elszigeteltségükből a magukra hagyott könyvtárakat és valamennyiüket bekapcsolja egy nagyobb erősebb, céltudatosabb szervezet színvonalasabb életébe. Ugyanakkor kifelé is, az egyes könyvtári hálózatok között is leegyszerűsíti és megjavítja az együttműködést, mert a mai könyvtárközi ügyek jó része hálózati belülggyé válik. A könyvtári hálózat tehát a korszerű könyvtári munka nélkülözhetetlen láncszeme. Lényegében a nagyüzemi munkafolyamatok előnyei biztosítja a hálózatba tömörült könyvtárak számára, és kiépítésével szervezettebbé, jobbbá és hatéko-

*nyabbá válik a könyvtárügy egészének működése is.”*²² Már az 1952-es minisztertanácsi határozatban erős, hierarchikus könyvtári hálózat kiépítéséről rendelkeztek, de a hálózatokon belüli együttműködés ott kimerült abban, hogy a nagyobb, hálózati központi funkciókat betöltő, illetve a tapasztaltabb könyvtárak módszertanilag segítették a hálózat kisebb könyvtárait, vagy a központi ellátó rendszer keretében ellátták őket könyvekkel és – esetleg – feltárási eszközökkel.

Az 1956-os könyvtári törvény az üres hálót lényegi tartalommal szándékozott megtölteni: munkamegosztással, gyűjtőköri megosztással, a dokumentum-állományok kölcsönös felhasználásával és bizonyos könyvtári tevékenységek központosításával. Emellett a hálózati központok továbbra is a kisebb könyvtárak módszertani gondozói maradtak. A törvényerejű rendeletben és a törvény megjelenését kísérő tanulmányokban látens módon benne van az egységes munkamódszerek alkalmazása is. *„... elengedhetetlennek bizonyult a körültekintő tervszerűség biztosítása, a kiforrott korszerű formák és módszerek alkalmazása.”*²³ És ezek a koncepciók akár napjaink könyvtár-politikai célkitűzései is lehetnek volna, hiszen a mai napig erről szól a könyvtáros szakma belső élete: országos dokumentum-ellátási rendszer, központi szolgáltatások, gyűjtőköri együttműködés, munkamegosztás az egyes könyvtárak között, s a könyvtári rendszer egésze képes csak kielégíteni a differenciált olvasói igényeket, de a munkamegosztásnak egy egységes koncepciót – a lehető legegységesebb munkamódszerekkel – kell szolgálnia. Mi ez, ha – 1956-ban – nem a legkorszerűbb könyvtári szemlélet, a legkorszerűbb könyvtári rendszer-felfogás.

A törvényerejű rendelet legfontosabb eleme valóban az lett, hogy egységes alapelvekre helyezte a magyar könyvtárügy rendszerét és fejlesztési trendjeit. A korabeli magyar könyvtárpolitika legfontosabb célkitűzéseként a következőket jelölte meg: tovább kell növelni a könyv, a könyvtár és az egész

könyvtári rendszer művelődéspolitikai jelentőségét és társadalmi funkcióját, ezáltal emelni a dolgozók általános, politikai és szakmai műveltségét, támogatni a termelést és a kutatást; a társadalom különböző szféráiban tevékenykedő csoportok és egyének igényeitől függő könyvtári igények kielégítése az egyes könyvtárak, illetve a könyvtári hálózatok útján. A fenti célkitűzések megvalósítása érdekében az alapjogszabályok rendelkeztek arról, hogy a magyar könyvtárügy elvi és operatív irányítása, valamint ellenőrzése kormányzati szinten kell, hogy történjen. Tovább erősítette a középfokú szervezeti formák funkcióit, és rendkívül aprólékosan, mindenre kiterjedően rendezte a könyvtárak általános és szakmai felügyeletének kérdéseit is. Az 1956-os rendeletet és végrehajtási utasítását a rendkívül erős hálózati elv, valamint a könyvtárak ellenőrzésének, felügyeletének túlhangsúlyozása jellemezte. Az egymást át- meg átfedő hálózatok kialakításával a magyar könyvtári rendszer bonyolulttá, csaknem áttekinthetetlenné vált. Egy könyvtár több hálózat elemét is képezhette, s ráadásul a szakspecifikusság, valamint a gyűjtési szint mélysége erősen átfedéses volt az egyetemi és kutatóintézeti könyvtárak között. Érezhették ezt a törvény alkotói is, mert az átfedések rendezésére hálózatközi, illetve könyvtárközi könyvtári bizottság létrehozását javasolták, ám e tanácsok vagy létre sem jöttek, vagy nem tudtak megbirkózni a bonyolult rendszer kezelésével. Különösen bonyolulttá és összetetté vált a műszaki, az orvosi és a mezőgazdasági jellegű könyvtárak helyzete, amikor a különböző főfelügyeleti szervhez tartozó könyvtárak munkáját kényszerültek koordinálni. Szigorúan igazodva a közigazgatási egységekhez, önálló könyvtári hálózatot alkottak a települések (tanácsi fenntartású, közművelődési) könyvtárai. A főváros tanácsi közművelődési könyvtárai – a kerületi közigazgatási elvet követve – alkottak hálózatokat. A munkahelyi közművelődési könyvtári hálózatot pedig a szakszervezeti könyvtárak tették ki. Külön hálózatot alkottak az

általános és középiskolák, valamint a technikumok és ipari iskolák, és ezek diákkönyvtárainak tanári és tanulóinak könyvtárai. A vállalati, intézeti, hivatali szakkönyvtárak könyvtári hálózata magában foglalta a nevezetteken túl a tudományos kutatóintézeti és múzeumi, a főiskolai, valamint a szövetségi, egyesületi és egyéb szakkönyvtárakat. A rendelet tizenhárom tudományos könyvtári hálózatot – a legfontosabbak ezek közül: a Magyar Tudományos Akadémia és intézetei, a tudományegyetemek és intézeteik, a műszaki felsőoktatási intézmények, az agrár-felsőoktatás intézményei, az országos műszaki könyvtári, az országos mezőgazdasági, az orvostudományi és a pedagógiai könyvtári hálózat – jelölt meg. De emellett lehetővé tette, hogy újabb könyvtári hálózatok alakuljanak. *„A konkrétan kijelölt 13 tudományos könyvtári hálózat, a 20 közművelődési könyvtári hálózat, valamint a kialakítandó iskolai könyvtári hálózat és a kb. 17 szakszervezeti könyvtári hálózat a magyar könyvtárak zömét szervezett keretek közé foglalja. E hálózati kereteken kívül ez idő szerint csak az intézeti, vállalati szakkönyvtárak egy része, továbbá az egyházi, tömegszervezeti, egyesületi, szövetségi könyvtárak, valamint a párt és fegyveres testületek könyvtárai maradnak. ...a népművelési miniszter felhatalmazást nyert arra is, hogy a szükséghez képest további új könyvtári hálózatokat létesítsen, vagy a meglévőket átszervezze, illetve megszüntethesse. ...A fővárosi könyvtári hálózat és a megyei könyvtári hálózatok, valamint egyes egyetemek könyvtári hálózatai ... már teljesen kialakultak. ... A tudományos könyvtári hálózatok zöme, valamint a szakszervezeti könyvtári hálózatok a kialakulás állapotában vannak. Néhány könyvtári hálózat szervezése (pl. a mezőgazdasági és erdészeti, az orvostudományi, a múzeumi és művészeti, a testnevelési, az iskolai stb.) még csak ezután, a most megszabott keretek között és határidőig megy végbe.”*²⁴

Az 1956-os jogi szabályozásnak volt még egy rendkívül gyenge pontja: az irányítás, az általános- és a

szakfelügyelet, valamint a fenntartás kérdése. A jogszabály alkotóinak szándéka szerint a cél az volt, hogy rendezzék a könyvtárak irányításának hatáskörét és feladatkörét, hiszen a közel tizen-nyolcezer könyvtár húsz különböző minisztériumhoz és egyéb országos hatáskörű szervezethez tartozott, de a hálózatok tagkönyvtárai is át- meg áthágták a szigorú közigazgatási elven szerveződő hálózati kereteket. A törvény alapelve – mely szerint a könyvtár főfelügyeletét annak a szervnek a vezetője látja el, aki a könyvtár fenntartásáról és fejlesztéséről gondoskodik – a fenntartó szakértelmének gyakori hiánya miatt csupán korlátozottan érvényesülhetett. A jogszabály alkotói – mindezt áthidalandó, valamint az országosan egységes szakmai koncepció érvényesülésének érdekében – megerősítették a szakfelügyelet intézményét, az *Országos Könyvtárügyi Tanácsot* pedig kijelölték a kormányzati szakfelügyelet fórumává. Az OKT feladata volt a magyar könyvtárügy fejlődési trendjeinek meghatározása, s olyan stratégiai kérdések megtárgyalása, kidolgozása elkészítése, amely egyrészt az egész magyar könyvtárügyre vonatkoztak, másrészt pedig a stratégiai fejlesztések kérdéskörébe tartoztak: könyvtár-politikai célkitűzések, fejlesztési tervek, szervezeti alapkérdések, országos állománygyarapítási koncepció kérdései, szakirodalmi dokumentációs kérdések, könyvtárosok képzése és továbbképzése, valamint a könyvtárak közötti együttműködés kérdései.

További negatívuma a törvényerejű rendeletnek, hogy nem foglalkozik a nyomdai köteles-példányok ügyével, és a Könyvtárellátóval – mint fontos központi ellátást biztosító szervezettel sem. Hiányzik továbbá a könyvtártudományi munka, valamint a könyvtárak honismereti, helytörténeti tevékenységének szabályozása is. Nem tett említést a jogszabály a könyvtárosok szakképesítésére vonatkozóan sem, mint ahogy nem rendezi a könyvtári műemlékek helyzetét sem. A nagyszabású koncepció egészének megvalósulása kérdőjeleződött meg

akkor, amikor a határozat kimondta, hogy a könyvtári hálózatok létrehozása és a kisebb állományú közművelődési könyvtárak létrehozásának anyagi és létszámbeli hatásai nem lehetnek.

A jogszabály által kitűzött célok közül így valójában csak az egységes könyvtári és könyvtárfejlesztési koncepció valósult meg. A differenciált hálózati rendszer széttördelte, szétszabdalta a magyar könyvtári rendszert. A túlzottan hierarchikus és centralizált magyar könyvtári rendszer munkáját adminisztratív szemlélet, valamint a rugalmatlanság jellemezte, melyben fontosabb volt a hierarchikus szolgálati út betartása és betartatása, mint a probléma megoldása. A felügyeleti rendszer tovább bonyolította a könyvtárügy szerkezetét; a szakmai felügyelet és a fenntartás megosztottá vált. A szakfelügyelet révén az országos szakmai szempontok érvényesülését ellenőrizték, de a főfelügyeleti jog gyakorlásával a helyi – gyakran provinciális – szemlélet vált meghatározóvá. És tegyük hozzá, hogy ez utóbbi volt az erősebb rendező elv, hiszen a főfelügyeleti jog összekapcsolódása a fenntartás, működtetés és fejlesztés kérdéseivel, csak a helyi érdekek dominanciájához vezethetett. Ott, ahol a helyi és az országos érdekek eredői egy irányba hatottak, a könyvtárak fejlődése, fejlesztése harmonikus és kiegyensúlyozott volt. Ott, ahol a kétféle érdek egymás ellenében hatott, azokon a helyeken harmonikus, kiegyensúlyozott fejlődésről aligha beszélhetünk, az országos szakmai szempontok érvényesüléséről pedig egyáltalán nem. S ez így volt akkor is, amikor a törvény arról rendelkezett, hogy a könyvtárak viszonylagos önállóságát oly módon is erősítik, hogy költségkereteiket és alkalmazottaik létszámát a főfelügyeleti jogokat gyakorló szervezet költségvetésén belül el kell különíteni. A központi ellenőrzés hatékonyságának emelése érdekében a jogszabály külön rendelkezett a kinevezési jogkörökről, a könyvtárak áthelyezésének engedélyhez kötéséről is. Ám ezek a beépített biztosítékok, országos szinten, a helyi érdekek ellenében csak igen kis hatás-

fokkal működhettek. „*Sok nehézség, vita hátrány és hiba származott eddig abból, hogy a könyvtárak az őket magukba foglaló államigazgatási szervezeten vagy intézményen, vállalaton belül nem önállósultak kellőképpen. Költségvetésük, létszámuk, beruházási és felszerelési igényeik gyakran már a tervezésnél is háttérbe szorultak. Még inkább a rövidébet húzták azonban a tényleges felhasználás során, mert a szerényen megállapított költségkeretet, létszámot, felszerelést vagy helyiséget részben vagy olykor egészben is más célra vették igénybe. Ezt igyekszik kiküszöbölni az új jogszabály akkor, amikor a könyvtárak költségkeretének és létszámának elkülönítéséről, a kinevezési jogkörökről, a könyvtárak át-helyezésének engedélyhez kötéséről kifejezetten rendelkezik.*”²⁵

A fenti hiányosságok ellenére a törvényerejű rendelet – a rendszerszemléleten túl – igen sok pozitívumot tartalmaz: rendelkezik az azonos településeken működő, közművelődési feladatokat ellátó könyvtárak összevonási lehetőségeiről és helyette a letéti rendszer működtetéséről. A egész magyar könyvtárügy munkája szempontjából jelentős nemzeti könyvtári feladatokat tovább bővítette és finomította. A dokumentációs tevékenységet a könyvtári rendszer immanens részévé tette, de a dokumentációs tevékenységet nem egyetlen szakkönyvtár, hanem az azonos feladatkörű könyvtári hálózatokhoz rendelte, és elvégzését azok feladatává tette. Megújította a külföldi könyv- és folyóirat-beszerzési elveket is azzal, hogy kötelezővé tette a hálózatok közötti és a hálózaton belüli egyeztetést. Mind a hálózatokat mind pedig a hálózat tagkönyvtárait olyan szervezeti és működési szabályzatok megalkotására kötelezte, amelyek egymással szinkronban vannak, és amelyek a törvényi szabályozást és a típusszabályzatokat követve egy egységes, szakszerű magyar könyvtári rendszer körvonalait rajzolták meg, működését és fejlődését határozták meg. Összességében tehát az 1956-os törvényerejű rendelet és a végrehajtására kiadott minisztertanácsi ha-

tározat egy korszerű, egységes magyar könyvtárképet rajzolt meg, és felvázolta azokat a fejlődési célokat is amelyet a magyar könyvtári rendszernek – a mennyiségi feltételek megteremtése után – el kellett volna érnie. Könyvtárpolitikai célkitűzései helyesek és előremutatóak voltak, de igen fontos területen – a fenntartás és felügyelet kérdéseiben – hibázott a végrehajtás mikéntjében. A túlhajszolt hálózatközpontúság, centralizálás és hierarchikus szervezet megnehezítette a könyvtárak érdemi munkáját – az olvasók lehető leggyorsabb és leg-színvonalasabb kiszolgálását. Azzal, hogy mindent pontosan szabályozni akart, szinte semmilyen teret nem adott a könyvtárak kölcsönös érdekein alapuló laza konglomerátumának, s ez a könyvtárpolitika tökéletes mása volt a korszak egyéb politikai és államigazgatási berendezkedésének: mindent pontosan szabályozni, centralizálni, hierarchizálni és semmit sem a véletlenre vagy esetlen a kölcsönös érdekekre bízni.

A politika, a művelődéspolitikai könyvtárak felé való fordulását és az 1956-os törvényerejű rendelet könyvtárügyre gyakorolt jótékony hatása az intézmények fejlesztésében is jól érzékelhető volt. Az 1960-as évektől kezdődően kiemelt fontosságot kapott a megyei könyvtárak új, korszerű épületekben történő elhelyezése, megindultak a nagy könyvtár-építkezések. „*A könyvtárügy fejlesztéséről szóló, 1952-ben megjelent minisztertanácsi határozat nyomán egy év alatt megnyílt mind a tizenkilenc megyei könyvtár. Elhelyezésük csaknem mindenütt szükségmegoldás volt. Eredeti elhelyezésük mostohasága és gyors fejlődésük miatt alig néhány év elteltével még a helyenként végrehajtott bővítésekkel sem tudták kielégíteni ez egyre növekvő igényeket. A megyei könyvtárak helyhiánya a legtöbb megyében oly nagymértékű lett, hogy az már működésüket is veszélyeztette. Épületeik korszerűsítése vagy újabb létesítése tehát ma központi kérdése a magyar könyvtár-ügynek*”²⁶ A hatvanas évektől kezdődően sorra épültek fel a megyei könyvtárak új, korszerű épüle-

tei, illetve azokban a városokban, ahol nem kapott új épületet, ott is jelentős bővítések, átalakítások történtek. A helyi sajtó, a megyei napilapok sorra számoltak be az új könyvtárak épületeinek átadásáról; elsőként a Tolna Megyei Könyvtárat adták át, 1961 decemberében. *„Csütörtökön neves írókat láttott vendégül a Tolna megyei Tanács VB. Könyvtára. Ekkor került sor az új létesítmény megnyitására. Részt vett az ünnepségen Soczó József, az MSZMP Tolna Megyei Bizottságának első titkára, és Varga Edit, a Művelődésügyi Minisztérium főosztályvezető helyettese. ... Dr. Tuska Pál, a megyei tanács vb-elnöke üdvözölte a megjelent vendégeket és írókat. Elmondotta, hogy nem véletlenül épült itt, az országban először ilyen modern könyvtár, ennek oka, hogy a megye meglehetősen elmaradott volt ezen a téren, de ugyanakkor széleskörű társadalmi összefogás született ennek az új létesítménynek a megvalósítására. A könyvtár a tanács kezelésében lesz és arra fognak törekedni, hogy minél nagyobb tömegekkel ismertessek meg a kultúrát.”*²⁷ Az úttörő szekszárdi könyvtárépítést hamarosan a tatabányai megyei könyvtár átadása követte. *„A szombaton megkezdődött bányásznap i ünnepségek kiemelkedő tatabányai eseménye Komárom megye új kulturális létesítményének, az ország egyik legkorszerűbb könyvtárának felavatása volt. Kaposvár után sorrendben a másodiknak Komárom megye székhelye büszkélkedhet olyan intézménnyel, amely már eredeti rendeltetése szerint a megye könyvtárhálózatának irányítója. A bányászváros több mint tízezres új lakónegyedében felavatott megyei könyvtár nemcsak külsőségében vonzó és újszerű, belső kiképzését, berendezését is a könyvtármunka korszerű követelményei határozzák meg.”*²⁸ Az újonnan felépült megyei könyvtárak egyrésztől reprezentálták az ország fejlődését, másrésztől pedig fontos nevelési célokat kellett betölteniük: a marxista-leninista eszme és szakirodalom minél szélesebb körű terjesztését és elterjedését. A könyvtárak átadási ünnepségei egy újabb lépést jelentettek ebben, de egyben újabb és újabb

bizonyítékul szolgáltak a szocializmus életképességéhez, illetve a kommunista eszmék majdani győzelmeskedéséhez. E célok szolgálatának egyik legérdekesebb jelensége volt, hogy – jöllehet a kaposvári megyei könyvtár átadásáról, amely 1964. augusztus 20-án volt, nem számolt be az országos sajtó – a könyvtár egy évvel későbbi névadó ünnepségéről az MSZMP központi lapja, a Népszabadság számolt be. *„Emlékezetes ünnepség színhelye volt csütörtökön a kaposvári új megyei könyvtár. A több mint nyolcmillió forintos költséggel, valóban minden igényt kielégítő korszerű intézmény felvette Palmiro Togliatti elvtársnak, a nemzetközi és az olasz munkásmozgalom közelmúltban elhunyt nagy harcosának nevét. A megye és a város vezetői, a könyvtár munkatársai nagy szeretettel, piros szegfűsokkal fogadták a névadó ünnepségre Kaposvárra érkezett olasz pártküldöttség tagjait. ... Könyvtárunk 1964. augusztus 20-án nyitotta meg kapuját a szocialista kultúra szolgálatára – mondotta Németh elvtárs (Németh Sándor a Somogy megyei Pártbizottság első titkára volt.) – Egy nap múlva szállt világgá a gyász hír: meghalt Palmiro Togliatti elvtárs, az olasz és a nemzetközi munkásmozgalom egyik kiváló vezetője. Mint a világ minden táján, Somogyban is mélyen megrendítette az embereket ez a fájdalmas hír”*²⁹ A megyei könyvtárak építésének nagy hulláma a hetvenes évek második feléig tartott, amikor is az ország gazdasági nehézségei megakasztották ezt a folyamatot. A nagy könyvtárépítésekről, 1967-től kezdődően folyamatosan, havonta, önálló rovatban „Könyvtárépítési hírek” címmel tájékoztott a Könyvtáros című folyóirat: a megyei könyvtárak építése mellett folyamatosan beszámol a lap a városi, a községi, a honvédségi, az üzemi és a Szabó Ervin Könyvtár hálózatának építéseiről és bővítéseiről.

A könyvtárak tevékenységének jogi szabályozása és a hatvanas években megindult intézményi fejlesztések hatására a hatvanas években konszolidálódott a magyar könyvtárügy: kialakultak a közművelődé-

si könyvtárak alapszolgáltatásai, és megindult a szakkönyvtári rendszer alap- és kiegészítő szakirodalmi, illetve szakirodalmi tájékoztatási rendszere. A könyvtárak finanszírozása elérte azt a szintet, amely alapján már valóban lehetett gyűjteményt kialakítani és fejleszteni. Az időszak végére a városi könyvtárak gyűjteménye már több tízezres nagyságrendűvé, de a községi könyvtárak állománya is néhány ezres nagyságrendűvé nőtt. A művelődéspolitikában azonban továbbra is sok kívánnivalót hagytak a megindult olvasásszociológiai vizsgálatok. *„A felszabadulás után évekig tart a fasiszta szemét eltakarítása, még tovább az új szocialista közművelődési könyvtári hálózat kiépítése és fokozatos ellátása haladó és marxista irodalommal. Ennek egy részét 1956-ban a kísértetként visszatérő ellenforradalom újra máglyára veti. De a vihar után visszatér a könyvtárakba a kíváncsi csend. A könyvtárhálózat helyreállítása, kiegészítése, további korszerűsítése 1956utáni viharok nélküli alkotó légkörben folyik. ... Szükség van a könyvtárlomány gyarapítására, hogy megjavítsuk az ismeretterjesztő, azon belül a társadalomtudományi – politikai művek választékát a könyvtárakban és hogy jó feltételeket teremtsünk az olvasótábor kiszélesítésére. Mert abba sem szabad belenyugodnunk, hogy a közművelődési könyvtárakból távol maradjon a felnőttek többsége. Egyelőre ugyanis ez a helyzet. A Könyvtártudományi és Módszertani Központ 10 községben végzett felmérései szerint a termelőszövetkezeti tagok 13 százaléka, a mezőgazdasági munkások 28 százaléka, az ipari munkások 19 százaléka, az alkalmazottak 31 százaléka könyvtári olvasó.”*³⁰

Törvény helyett ismét egy törvényerejű rendelet

Húsz évvel az 1956-os törvényerejű rendeletet követően, 1976-ban, újabb jogszabály született a magyar könyvtári rendszer szabályozására. A közben

eltelt húsz év alatt a szocialista Magyarország igyekezett magát szalonképessé és elfogadottá tenni mind a keleti mind pedig a nyugati régióban, melynek fontos eszköze volt az *Aczél György* nevével fémjelzett „három T” kultúrpolitikája.

Az 1956-os forradalom megkorlátozásából nem maradhattak ki a magyar kulturális és művészeti élet prominens személyiségei sem. 1957-ben feloszlatták az *Írószövetséget*, a magyar irodalom fontos személyiségeinek egy részét letartóztatták és súlyos börtönbüntetésre ítélték: Déry Tibor, Háy Gyula, Zelk Zoltán, Varga Domokos, Eörsi István; másik részét pedig internálták, állásaikból elbocsájtották vagy hallgatásra ítélték: Örkény István, Kuczka Péter, Lukácsy Sándor. Jelentős íróink, költőink menekültek a megkorlátozás elől nyugatra, ahol a magyar irodalom és irodalomkritika gondozása érdekében létrehozták a nyugati magyar irodalom kiadóit és lapjait: *Irodalmi Újság*, *Új Látóhatár*, *Magyar Műhely* stb. Részben a fenti okok miatt, részben pedig az írók önkéntes szolidaritás-hallgatása miatt ezzel egy időben a magyarországi magyar irodalmi élet elcsendesült, bár jelentős politikai, kultúrpolitikai támogatást kaptak annak érdekében, hogy az érdeklődés a támogatott magyar irodalom és művészet felé forduljon. Ezzel a céllal szervezték meg műhelyeiket: 1959 szeptemberében *Darvas József* elnökletével újalakult az *Írószövetség*, majd később sorra újból alakultak az egyéb művészeti szövetségek is. Politikai és állami támogatással megindították az *Élet és Irodalom* című hetilapot, majd megindult a *Kortárs* és a forradalom után megjelent a *Nagyvilág* második száma is. létrejöttek a vidéki irodalmi, társadalmi lapok is: Debrecen – *Alföld*; Szeged – *Tiszatáj*; Pécs – *Jelenkor*. Ha szerényen is, de az ötvenes évek végén már megjelenhettek az addig szilenciumra ítélt polgári és népi írók, valamint az úgynevezett „újholdasok” is.

Alig két évvel a forradalom után, Nagy Imre és mártírtársainak kivégzését követően egy hónappal, 1958. augusztusában megjelent *A Magyar Szocialis-*

ta Munkáspárt művelődéspolitikai irányelvei című dokumentum. Az irányelvek kiegyezést kínált a magyar értelmiségnek és a magyar művészeti élet szereplőinek. Felajánlotta a művészetek közvetlen pártirányításának megszüntetését, de helyette elvárta a rendszer iránti lojalitást. A hatalom és a művészetek kiegyezésének lényege a következő volt: viszonylagos alkotói és közlési szabadság, de ellentételeként bizonyos tabukat tiszteletben kellett tartani. Nem lehetett beszélni és írni a fennálló hatalom legitimitásáról, az 1956-os forradalmat ellenforradalomnak, vagy októberi eseményeknek lehetett nevezni, nem lehetett kiejteni Nagy Imre nevét, a többpártrendszer, az emigrációt, a szovjet csapatok Magyarországon történő tartózkodását, és egyáltalán nem jelenhetett meg semmi, amelyben a Szovjetuniót, vagy a testvéri szocialista országot kritizálták volna. De tilos volt beszélni Trianonról és a kisebbségi magyarság környező szocialista országokbeli helyzetéről sem. 1959 után, engedve a nemzetközi tiltakozásoknak, sorra engedték szabadon a bebörtönzött írókat és művészeket. A hatvanas évek elején ismét megszólalhattak az internált, a hallgatásra ítélt, vagy az önkéntes hallgatást vállaló írók egy része is. A művészértelmiséggel megkötött kiegyezés vezető kultúrpolitikus a hatvanas évektől az az *Aczél György* lett, aki nemcsak a magyar irodalom művelőivel, hanem a művészeti élet egyéb területén tevékenykedő művészekkel is partneri kapcsolatot tudott kialakítani. Megteremtődött a művészeti élet konszolidációjának alapja. A kiegyezés sikerét az is befolyásolta, hogy polgárháború rémétől megrettent és a büntetésekkel megfélemlített lakosság a megnyugvást, a biztonságot, az élhető életet akarta, s ennek kiváló eszköze volt – a hatalom részéről – a konszolidációkészség és szalonképesség felmutatása. A konszolidáció további jelei voltak a sorra meginduló irodalmi lapok, az *Új Írás*, a *Kritika*, valamint az *Európa Kiadónál* és a *Nagyvilág* hasábjain megjelenő világirodalmi szennzációk: Proust, Joyce, Freud, Kafka, Camus,

Sartre, Beckett és Ionescu művei; a francia új regény képviselői, az egzisztencialisták és az „üvöltő nemzedék” írásai.

A szellemi konszolidációval párhuzamosan sor került a magyar gazdasági és társadalmi élet konszolidációjára is. A forradalom után restaurálódott ugyan a pártállami rendszer, de jellegét tekintve jelentősen eltért mind az 1956 előtti magyar, mind pedig a környező szocialista államok viszonyaitól. Az 1956-os forradalom hatása döntő volt abban, hogy a pártállam emberi élethez alkalmas körülményeket teremtett. A politika sikeresen elhitette a néppel, hogy a szovjet zóna keretei között a lehető legjobb körülményeket és lehetőségeket teremtette meg, s hogy az adott körülmények között csak ennyi tehető. S ha ez nem elég, akkor az egyetlen lehetséges alternatíva a „Rákosi-korszak” visszatérése. A hatalom és a társadalom szövetséget kötött: a hatalom igyekezett azt a látszatot kelteni, hogy a viszonylagos jólétet a Szovjetunió háta mögött, a lakossággal történt cinkos összekacsintás eredményeként meg lehet valósítani. Ennek egyik fontos építőeleme volt az életszínvonal folyamatos emelése, és az életviszonyok kedvező alakítása. Ennek rendelték alá a gazdasági terveket, az új gazdasági mechanizmust, és ennek lett eredménye – a hetvenes-nyolcvanas években – az ország példátlan eladósodása is. Az életszínvonal-politika nem gazdasági teljesítményfüggő volt, hanem kiemelt politikai kérdés, a hatalom legitimitása múlott ezen. Meg is lett az eredménye: a hiánygazdaság ellenére folyamatosan javult az élelmiszer- és áruellátás, százezerszámra épültek lakások, tömegessé váltak a háztartási gépek, megjelentek a magánautók, a kiskertek, a nyaralók. A hatvanas évektől – a szocialista országok irányában – megszűnt a vízumkényszer, s már utazni is lehetett. Ha korlátozottan is, de hamarosan nyugatra is el lehetett látogatni, igaz a „valutakeret” erős határai miatt ezek az utazások csak igen szegényesek lehettek. Az utazási lehetőség megnyitása kiváló politikai eszköznek bizonyult: a

szocialista országokból visszatérők meggyőződésével mondhatták el, hogy mi jobban élünk; ötven dolláros valutakeret elköltése után nyugatról visszatérő magyarok pedig – egy-két hetes koplalás, talpalás és szegénység után – boldogan lépték át a magyar határt. A viszonylagos szabadság kereteibe belefért a „morgás joga” is, amelynek hatására kivirult a „pesti vicc”. A Kádár-rendszer nagy igyekezettel szabadult meg a személyi kultusz külső jegeitől, rendezte viszonyát a Vatikánnal és az egyházakkal. A beat-korszak alternatív kultúráját oly módon igyekezett ellenőrzése alá vonni, hogy a *Magyar Kommunista Ifjúsági Szövetség* felkarolta a zenekarokat, s így, belülről szándékozta azt irányítani. Ez a kísérlet azonban csak kezdetben hozott eredményeket, és akkor is csak mérsékelteket. Amikor a hatalom látta, hogy az ügy kicsúszik felügyelete alól, hibás döntést hozott: kampányt hirdetett a huligánok és a beat, az alternatív kultúra ellen, és amikor hibáját belátta, addigra már késő volt. A „generációs forradalmat” akkor már nem sikerült megakadályozni. Az azóta már legendássá vált „nagy generációban” – visszafojtottan ugyan, de már megjelent a Kádár – korszakkal való szembefordulás, a rendszerellenesség.

A hetvenes évek elején megmerevedő szovjet vezetés ezt a – magyar nép szempontjából dinamikus – fejlődést szakította félbe. Az ideológiai kritika mellett, Magyarországgal szemben drasztikus gazdasági intézkedéseket léptettek életbe: megemelték az energia árakat, szigorították a finanszírozást. Mindezek hatására 1972. november 1-15-én MSZMP Központi Bizottsága határozatot hozott az új gazdasági mechanizmus leállításáról, és korlátozni akarta a kulturális és művészeti pluralizmust és liberalizmust. Látványos gesztusként leváltotta a párközpont gazdaságpolitikai titkárát, *Nyers Rezsőt* és kulturális titkárát, *Aczél Györgyöt*. 1972 novemberében, majd decemberében az MSZMP Központi Bizottságának határozatában keményen felléptek a liberális kultúrpolitika ellen: határozatot hoztak ar-

ról, hogy a kultúrában ne kapjanak nyilvánosságot a szocializmussal szembenálló, a nép érdekeit veszélyeztető irányzatok; bírálatot kaptak azok a pártszervezetek, amelyek támogatták az addigra megerősödött helyi kezdeményezéseket, az önkormányzati autonómiát. A hatalom és a művészetek, az irodalom viszonya ismét rendkívül feszültté vált. A nemzeti sorskérdések iránt elkötelezett írók és művészek a további lojalitás ellentétéleként az követelték, hogy a politikai vezetés törődjék többet a határokon túli magyar kisebbségekkel, különösen az egyre romló erdélyi és felvidéki magyarság helyzetével és a magyarságkutatással. A politika hisztériásan reagált ezekre a követelésekre: bezúgatták a már megjelent *Illyés Gyula: Szellem és erőszak* című művét, leváltották a *Tiszatáj* főszerkesztőjét, és megnehezítették, gyanakvással és „éberen” figyelték a határokon túli magyar művészettel és művészekkel való kapcsolattartást. A hetvenes évek elején tehát ismét fölbomlott az a hatalom és a művészetek, valamint az irodalom konszenzusa, amely a Kádár-korszak fénykorát oly pregnánsan jellemezte, és amely nagymértékben hozzájárult ahhoz, hogy a pártállami rendszer konszolidálódott és látszólag legitimmé vált.

A magyar könyvtárügy harmadik jogi szabályozása ebben a politikai légkörben született meg. Megalkotására abban a kultúrpolitikai környezetben került sor, amelyet talán az 1970-ben hozott *ifjúsági törvénnyel*, az 1972-ben hozott *oktatáspolitikai párt határozattal*, az 1974-ben hozott *közművelődési párt határozattal*, valamint az 1976-os *közművelődési törvénnyel* lehet a legjobban jellemezni: a hatalom erőteljesen koncentrált a kulturális kérdésekre. Megjelenését azonban egyéb – a kultúrához nem direkt módon kapcsolódó – belpolitikai esemény is előkészítette. Az MSZMP 1976-os, XI. kongresszusa megfogalmazta „a fejlett szocialista társadalom felépítésének soron következő feladatait: amelynek megvalósítását a könyvtáraknak a maguk eszközeivel elő kell segítenük.”³¹ A jogszabály megjelenésé-

nek fontos külpolitikai eseménye volt, hogy 1974-ben a Szovjetunió Kommunista Pártjának Központi Bizottsága „*A könyvtárak szerepének fokozása a dolgozók kommunista nevelésében és a tudományos haladásban*”³² címmel határozatot hozott. Jóllehet az 1956-os könyvtári törvényerejű rendelet továbbfejlesztésének, átdolgozásának, illetve törvénnyé fejlesztésének gondolata már 1960-ban felmerült: „*Javaslatot kell kidolgozni a könyvtári törvény fejlesztésére.*”³³ ám megalkotásának halasztáhatatlan szükségességét csak az 1970. december 15-16-án megtartott, *III. Országos Könyvtárügyi Konferencia* deklarálta. Ma már elmondhatjuk, hogy ez a szakmai fórum teremtette meg a modern magyar könyvtár- és tájékoztatásügy alapjait: túlélt a hivatalosan elfogadott alapkérdések megválaszolásán, s a meglehetősen ideologisztikus, a konferencia számára megtárgyalásra ajánlott kérdések elemzésén túl kikényszerítette, hogy a konferencia inkább szolt szakmai kérdésekről, s az új jogi szabályozás szükségességéről, mint az aktuálpolitikáról. A tanácskozás hivatalos alapkérdései a következők voltak.

- „*A könyvtárak és a szakirodalmi tájékoztatás intézményei lépést tartottak-e a társadalmi, gazdasági, kulturális fejlődéssel és az ezekből fakadó szükségletekkel?*
- *Hogyan ítélték meg a magyar könyvtárügy és szakirodalmi tájékoztatásügy helyzete; mi a szerepük a szocialista társadalomban?*
- *Mit vár a könyvtáraktól és a szakirodalmi tájékoztatási intézményektől a magyar társadalom? Milyen tárgyi és személyi feltételek teljesítése elengedhetetlen a szükségleteknek megfelelő szolgáltatások kiépítéséhez?*”³⁴

A *Könyvtáros* című folyóirat 1971-es évfolyama, amely részletesen számolt a konferenciáról, több számon keresztül közölte a felszólalásokat. A hozzászólások azonban az előre koreografált „hurra optimizmuson” túl bőségesen szoltak a szakmai problémákról, és a felhasználók nevében meghívott kutá-

tók, oktatók erős kritikával illették a magyar könyvtárügy gyenge pontjait. A bíráló hozzászólások csaknem az összes lényegi könyvtári tevékenységet érintették: állományépítés és feltárás, szakirodalmi tájékoztatás, dokumentációs szolgáltatások. A felhasználók többnyire a lassú, sekély mélységű, körülményes, esetleges és a nemzetközi kitekintést nélkülöző információs szolgáltatásokat kritizálták. Bizonyos felszólalások a bírálatban addig mentek el, hogy kijelentették: a magyar könyvtárügy, a magyar könyvtárak mély válságban vannak, és kérték, hogy – a válság kezelésének eszközeként – nyilvánítsák a könyvtárakat művelődés alapintézményeivé.³⁵ A hozzászólások érintették a jogi szabályozás kérdéskörét is: nem elegendő, ha a konferencia tapasztalatait reformok és jogszabály-módosítások követik, új könyvtári törvény megalkotására lenne szükség. A Művelődési Minisztérium Könyvtárosztályának vezetője hozzászólásokra adott válaszában a kritikákat akceptálta, és így a konferencián megszületett az új könyvtári törvény megalkotásának szükségességét deklaráló határozat. „*Minden felszólaló megerősítette azt a tételt, hogy az elmúlt 15 év társadalmi, gazdasági, kulturális változásai és az előttünk álló feladatok megoldása a társadalmi tevékenység minden területén növeli az információ iránti igényeket, parancsolóan előírja a szakműveltség, az általános műveltség színvonalának emelését. Ennek a feladatnak teljesítésében kiemelkedő helyet foglalnak el a könyvtárak. ... a könyvtár és a szakirodalmi tájékoztatás kapcsolatának megítélésében – legalábbis itt a konferencián – elvi egység született. A felszólalók több jogszabály korszerűsítését is jogosan reklamálták. Azt terveztük, hogy a könyvtári konferencia után az 1956-os törvényerejű rendeletet csak módosítani fogjuk. A konferencia arról győzt meg minket, hogy új törvényerejű rendeletre van szükség. Véleményünk szerint 1974-ben kerülhet sor új törvényerejű rendelet kiadására. Természetesen ez nem jelenti azt, hogy közben ne lenne szükség egyéb, elavult jogszabályok módosítására.*”³⁶

Am, e politikai és szakmai előzmények után végül csak 1976-ban született meg az újabb törvényerejű rendelet, amely a könyvtárak tevékenységének, rendszerének és szervezetének teljes vertikumát igyekezett átfogni.³⁷ Szakmai alapját a III. Országos Könyvtárügyi Konferencia vitaanyaga és ajánlásai adták: a szocialista könyvtárpolitika alapelveinek fenntartásával a korabeli és a várható fejlődéshez igazodó, korszerű könyvtár-politikai koncepció kidolgozása, hiszen jelentősen megváltoztak az olvasói szokások, és ugyancsak komoly változások következtek be a könyvtárak működésében is, melyek a régi jogszabályokkal már kezelhetetlenek voltak, s egyre inkább elterjedt a könyvtárak „szokásjogon” alapuló működése. Az új könyvtári törvényerejű rendelet előkészítő munkái már a konferencia előtt megkezdődtek, jöllehet a kultúrpolitika nem új törvénynek, hanem törvénymódosításnak szánta ezeket a munkálatokat. Számos kutatás, tanulmány, vita előzte meg a törvénykezési munkát, de elkészültek azok a szükséges dokumentációs anyagok is, amelyek más országok könyvtári fejlődési trendjeit szemlél formájában mutatták be. Megjelent a különböző országok könyvtári jogalkotói munkáját összehasonlító tanulmány is. Az előkészítő munkák elvégzését követően a kitűzött könyvtár-politikai cél tartalmának megfogalmazása volt a feladat: vagyis az, hogy mit szabályozzon a törvény, s a szabályozandó kérdésekkel kapcsolatban milyen intézkedéseket és döntéseket kell meghozni. A kitűzött könyvtár-politikai cél tartalmát Papp István a következőkben foglalta össze.

„1. A könyvtári rendszer társadalmi beágyazottságából, a társadalmi életfolyamatokba való beleépüléséről adódó következményeket érvényre kell juttatni, minden módon elő kell segíteni az információs, oktatási és művelődési rendszerekkel való kapcsolat erősödését;

2. meg kell valósítani a könyvtárügy munkamegosztáson és a szolgáltatások összehangoltságán nyugvó egységét, vagyis a különféle funkciójú könyvtárak

egymást feltételező és kiegészítő egységes rendszerét;

3. a törvény és a végrehajtási utasítása olyan összefoglaló jogszabály legyen, amely fölöslegessé teszi az egyes részletkérdések jogi szabályozását. Ez a követelmény persze nem zárja ki egyes kérdések (pl. besorolás) külön történő rendezését.”³⁸

A szerző, törvény előkészítését célzó tanulmányában azt is fontosnak vélte hangsúlyozni, hogy a jogi szabályozásnak az intézmények felől kell közelítenie, s nem lehet a feladata az irányelvek, elvi célkitűzések taglalása.

A könyvtári rendszer jogi szabályozás minden esetben három fő kérdés köré csoportosul: mit, kinek, hogyan, de ehhez a három kérdéshez mindig kapcsolódik egy negyedik kérdés is: ki a felelős a szolgáltatások működtetéséért. Vagyis választ kell adnia a könyvtári szolgáltatások tartalmára, a jogosultak körére és a könyvtár használati rendjére, valamint feltételeire vonatkozóan.

Az 1976-os törvényerejű rendelet és a végrehajtására kiadott minisztertanácsi rendelet a fenti kérdések mindegyikét szabályozta. Részletesen taglalta a könyvtárak feladatát, leírta a könyvtárak és könyvtári szolgáltatások rendszerét, definiálta a könyvtári dokumentumok fogalmát és körét. A könyvtárak tevékenységei köre alapján könyvtártípusokat különített el, és meghatározta a fenntartó és a felügyelet felelősségét is. A használói jogosultság tekintetében három fő kategóriát – nyilvános, korlátozottan nyilvános és zárt könyvtár – állított fel. A jogszabály részletes és az egyes könyvtártípusokhoz igazodó, differenciált feladatrendszert állapított meg. A hogyan kérdésére a könyvtári szolgáltatások egységes, de a felhasználói igényekhez igazodó differenciált rendszerét deklarálta. Kimondta a könyvtári állomány, de különösen a muzeális értékű állomány védelmének szükségességét, és a záró rendelkezések keretében említést tett az egyházi gyűjteményekről is.

Az 1976-os jogszabály korszerű könyvtárképet vázolt fel, de az annak megvalósítását szabályozó pa-

ragrafusokban igen sok hibát vétett, melynek következtében a magyar könyvtárügy továbbra is megtartotta bürokratikus, túlszabályozott, túlhierarchizált jellegét. Az egységes könyvtári rendszert – mely deklaráltan csak együtt és együttműködve lett volna képes az olvasói igényeket kielégíteni, de csak úgy, ha a kölcsönös érdekeltségen és a jól, hatékonyan megszervezett központi szolgáltatásokon alapuló könyvtári kooperációt, megvalósíthatta volna – mesterségesen megalkotott hálózatokra és együttműködési körökre szabdalták szét. A jogszabály megkülönböztetett fenntartási és felügyeleti elven működő hálózatokat (tanácsi, iskolai, szakszervezeti, fegyvereserőkbeli, (felsőoktatási), valamint szakterületi és regionális elven szerveződő együttműködési köröket. Ezt az egyébként is szinte áttekinthetetlen könyvtári struktúrát csak tovább bonyolította a *könyvtári rendszer szervezetéről és működéséről* szóló 5/1978. (XII. 12.) KM sz. rendelet, amely újabb hálózattal, a szakkönyvtári hálózattal – melyből tizenháromfélét nevezett meg – színesítette a palettát, és kijelölte azt a százhusz szakkönyvtárat, amely elsődlegesen volt felelős a szakirodalmi és a szakmai információk terjesztéséért. A könyvtári rendszer legfontosabb szerveződésének továbbra is a hálózati elvet tekintették, de annak lazítására létrehozták a szakterületi és területi együttműködési köröket. Az egyrészt hálózati, másrészt szakterületi és területi együttműködési körök munkájának koordinálására hat koordinációs központot jelöltek ki. A regionális együttműködés elősegítése érdekében az országot öt nagy régióra osztották, és az e területen működő felsőoktatási, városi és szakkönyvtárak munkájának összehangolása volt a feladatuk. Így egy-egy könyvtár – a jogszabályok szerint – több érdekeltségi szférába is tartozott, s a valóságban az esetek legtöbb részében egyetlen intézménnyel sem kooperált. Még kisebb városokban is „békésen egymás mellett éltek” a különböző fenntartó által működtetett könyvtárak, s igen kevés volt azon településeknek a száma, ahol

valóban együttműködtek a könyvtárak. A könyvtárak több szálon történő bekapcsolása a magyar könyvtári rendszerbe, az egységes magyar könyvtári rendszert szolgálhatta volna, s koncepciója ebből indult ki. *„A tvr. és a vhr. egész koncepciójából kitűnik az is, hogy az egységes könyvtári rendszer nem cél, hanem eszköz annak elérése érdekében, hogy a könyvtárak minél többet tudjanak adni a társadalom tevékenységének minden területén, nevezetesen annak lehetőségét megteremteni, hogy minden dolgozó, függetlenül attól, hol lakik vagy hol a munkahelye, nagy vagy kistelepülésen él-e, teljes értékű állományból meríthessen. A könyvtár, a könyvtárhálózat, a szakterületi és a területi együttműködési kör az egységes könyvtári rendszer részeként végzi munkáját annak érdekében, hogy részévé válhasson annak a tevékenységnek, amelynek könyvtári szükségleteiről gondoskodni hivatott”...* Ki kell dolgozni annak módszertanát és gyakorlatát, hogy ...

- miként lehet kooperáció útján egységesen használható állományt kialakítani a hálózatok, hálózati csoportok, szakterületi és területi együttműködési körök útján,
- milyen módon lehet a kooperáció útján kialakított egységes állományról tájékoztató bibliográfiai apparátust kiépíteni,
- miként lehet (elsősorban a felügyeleti hálózatok esetében) a központi és a tagkönyvtárak gyűjtőkörét, valamint kötelezettségeit és jogait elhatárolni.”³⁹

E nagyszabású „terv” azonban, amelyen már megszületésének pillanatában látszott, hogy „vegyitstán” íróasztal mellett találták ki, soha nem valósult meg.⁴⁰ Hiszen annak áttekintése is felért egy keresztretjvény megfejtésével, napi rutin-szinten való alkalmazása pedig ebből eredően megoldhatatlan volt. A könyvtárosok és az olvasók napi munkáját azonban mégsem elsősorban ez nehezítette, hiszen az a könyvtáros, aki szolgáltatni akart, hamar megtalálta a tájékozódási pontokat e jogszabály-labirintusban is. A tényleges nehézségeket az jelentet-

te, hogy a törvényerejű rendeletre olyan jogszabályok épültek rá, amelyek valóban megnehezíthették a dokumentumokhoz való hozzájutást. Ilyen volt a köteles-példányok elosztását szabályozó, valamint a könyvtárközi kölcsönzést szabályozó rendelet, mely az alapjogszabályban feltüntetett könyvtárakat preferálta, s így meglehetősen áttekinthetetlené vált, hogy ki, mit kapott meg a köteles-sorokból.

A jogszabály egyik legnagyobb negatívuma volt, hogy a fenntartáson túl az általános felügyeletet is a fenntartó kezébe helyezte, míg az ágazati felügyeletet az ágazati miniszterre bízta. Ezzel egyrészt bonyolulttá tette a könyvtárak szakmai munkáját és annak értékelését, másrészt pedig szétválasztotta az általános és az ágazati felügyeletet. Mindezek hatására a könyvtárak élete, feltételrendszere, működése már csak a helyi hatóság jó vagy rosszindulatától függött, hiszen az ágazati felügyeletet gyakorlására jogosult megyei tanácsok végrehajtó bizottságai messze voltak, és egyébként a helyi hatóság kezében volt a fenntartás is.

Az 1976-os könyvtári törvény minden negatívuma ellenére sem volt rossz szellemiségű törvény, hiszen korszerű szolgáltatási tartalmat kodifikált. De a törvényerejű rendelet alkotói nem vették figyelembe, hogy az egységes könyvtári rendszer megvalósításának alapfeltétele a korszerű központi szolgáltatások elkészítése és elérhetővé tétele, mert ha a könyvtárak egymástól függetlenül, elaprózva végzik el ugyanazokat a könyvtári munkákat, ha azért nincs kooperáció a szerzeményezésben, mert a könyvtárak nem tudnak egymás szerzeményezéséről, akkor az egységes magyar könyvtári rendszer csak írott malaszt marad. Ám emellett pazarló is, és a végső cél, az olvasó hatékony kiszolgálása nem valósul, nem valósulhat meg.

Nem a törvényerejű rendelet, hanem a végrehajtás hiányossága, illetve a hatalom sajátos működésének anomáliája, hogy sem az alapjogszabályt, sem pedig a végrehajtására kiadott alacsonyabb szintű

jogszabályokat, valamint az mindezek alkalmazását elősegítő irányelveket – egyéb jogszabályokhoz hasonlóan – nem tartották be. A törvényerejű rendelet ugyanis egyáltalán nem szabályozta azt a kérdést, hogy a könyvtárakat miből, milyen anyagi forrásból és milyen szintű dotációval működtessék. A magyarországi könyvtárak tevékenysége, a magyar könyvtár és tájékoztatásügy továbbra is elsősorban azoktól a fenntartóktól függött, akik a könyvtár működésének költségeit viselték. S tegyük hozzá a legritkább esetben voltak a könyvtárügyben kompetensek vagy a könyvtárak iránt jóindulatúak. A fenntartók jelentős része csupán a pártdirektívák miatt tűrte el a könyvtár működését, de igyekezett azt a lehető legkisebb költséggel üzemeltetni. Amikor pedig a hetvenes évek végére, a nyolcvanas évek elejére az ország és így a tanácsok pénzügyi helyzete fokozatosan romlott, és valódi alternatívává vált: óvoda, iskola vagy könyvtár – a legtöbb tanácselnök, VB és párttitkár az előbbiek javára döntött, és elkezdődött az oly sok energiával és költséggel kiépített könyvtári rendszer halódása. Különösen erőteljesen érintette ez a közművelődési könyvtári hálózatokat, de nem kímélte a szakkönyvtári és a felsőoktatási könyvtári rendszert sem.

A magyar könyvtári rendszer működésének jogi alapjait biztosító törvényerejű rendeletek – jóllehet többnyire modern könyvtárképet rajzoltak – mindvégig adósak maradtak a korszerű szolgáltatási tartalom megvalósításához szükséges feltételek kidolgozásával. Annak ellenére, hogy a könyvtárpolitika többször is deklarálta azt a tételt, mely szerint „az együttműködés nem cél, hanem eszköz”, a törvényerejű rendeletek tartalma ennek éppen az ellenkezőjét bizonyította: részletesen szabályozta az együttműködés szerkezeti, szervezeti rendszerét, a rendszer elemeinek működését, de csupán általánosságban szóltak arról, hogy ezt a keretet milyen tartalommal töltsék meg. Másként szólva: amilyen aprólékusan kidolgozott volt a kooperáció szerkezeti hálója, olyan elnagyolt volt annak tartalma.

Az együttműködés tartalmi meghatározottságának hiánya motiválhatta – mintegy hat évvel a törvényerejű rendelet megjelenése után – annak a tanulmánynak a megírását és megjelentetését, amely – véleményem szerint – a mai napig a legpontosabban határozta meg a magyar könyvtárügy és könyvtárfejlesztés azon főbb csomópontjait, amelyek az egész könyvtári rendszerre nézve meghatározóak, és amelyek fejlesztése hosszú időre determinálják a könyvtári rendszer outputját, vagyis a szolgáltatási színvonalat.⁴¹ A szerzők felfogása szerint a magyar könyvtári rendszer három alrendszerből áll: az irányítási, az intézményi, valamint a központi szolgáltatási alrendszerből. Hat évvel a törvényerejű rendelet megjelenése után a szerzők megállapították, hogy az irányítási alrendszer *„nem fogalmazta meg kellő konkrétsággal a rendszer által elérendő célokat. A döntéshozók, a kutatás és fejlesztés, a termelés, a képzés és a közművelődés szolgálatának hangoztatása túlságosan általános ahhoz, hogy ezen az alapon a rendszer egészének és egyes elemeinek outputjában szolgáltatási szinteket és teljesítményeket lehessen megszabni és számon kérni ... az irányítási alrendszerben az erőviszonyok eltolódtak a fenntartó és felügyeleti szervek javára, s ez óhatatlanul felerosította az autarchiás tendenciákat ... A szakmai irányítás elbizonytalanodott...”*⁴² Az intézményi alrendszer helyzetét elemezve a szerzők az alábbiakat állapították meg. *„Túlhaladott, tartalmukban kiürült szervezeti formák egyfelől, túlszervezettség másfelől.”*⁴³ Mind elméletileg, mind pedig gyakorlatilag jól igazolható a szerzői teamnek az a felfogása, mely szerint a központi szolgáltatások rendszerét az egész magyar könyvtári rendszer legfontosabb kérdésének tartják. Részletezve: a kommunikációs hálózat, a hiányzó központi szolgáltatások megszervezése, valamint a meglévő központi szolgáltatások továbbfejlesztése. Véleményem szerint a központi szolgáltatások kérdésnek megoldása nemcsak 1983-ban, hanem ma is a legsarkalatosabb kérdése a magyar könyvtárügynek. Ezek működése

nélkül megvalósíthatatlannak tűnik a könyvtárak alapfeladatainak ellátása: tájékoztatás a világ, és benne a Magyarország dokumentumterméséről (UBC); hozzáférés a publikált dokumentumok összességéhez (UAP). A szerzők által oly sokat, – s tegyük hozzá indokoltan – kritizált központi szolgáltatások jellemzésére akár ma is írhatták volna e tanulmányt. Az eltelt idő alatt – annak ellenére, hogy a fejlesztésekre igen jelentős összegeket fordítottak – alig változott a helyzet. *„Így a központi szolgáltatások és az országos szakmai irányítás közé különféle áttételek ékelődtek, ami szükségképpen a feladatok egyikének – másikának degradálásához vezetett, ... az egész könyvtárügy teljesítményét meghatározó szolgáltatások mindmáig ki vannak téve mindazoknak a problémáknak – bajoknak, amelyekkel az őket működtető intézmény/cég kénytelen küszködni. El kell érni, hogy a központi szolgáltatások fejlesztése közvetlen tárcairányítás mellett menjen végbe, minthogy ez nem egy – egy intézmény belügye, hanem a magyar könyvtári rendszer közügye.”*⁴⁴

Ma sincs ez másként. A számítástechnika teljes körű elterjedése, az információs társadalom kiteljesedésének küszöbén még mindig ugyanezekkel a problémákkal küszködik a magyar könyvtári rendszer. A központi szolgáltatásokat nyújtó intézmények képtelenek megbirkózni a rájuk bízott feladatokkal: a retrospektív konverziókkal; de úgy tűnik, hogy örökre mutatórendszer nélkül marad az 1921–44-es évek magyar könyvészete is – hogy csak néhány példát említsek. A meglévő, élő központi szolgáltatásokat pedig könyvtáraink jelentős része – megfelelő technikai eszközök hiányában – még mindig nem tudja elérni. Tovább súlyosbítja a helyzetet, hogy a központi szolgáltatások – melyek jelentős költségvetési támogatásokkal, a többi intézmény támogatásának terhére valósultak meg – egyre drágábban adják a szolgáltatók, s így kimaradhatnak a kevés támogatást kapó könyvtárak, mivel nem tudják azokat megfizetni. Hogyan beszél-

hetnének akkor egyenlő jogokról, amikor a feltételek nem biztosítottak? Mind az 1976-os, mind pedig a legújabb könyvtári törvény, egyenlő jogok biztosítására vonatkozó tézisei, adott feltételek mellett, csak jámbor óhajnak tűnnek.

A jogi szabályozás által kidolgozott lehetőségeket és szervezeti kereteket tartalommal kellett volna megtölteni, és az intelligens interfésszel összekötött rendszerben információt szolgáltatni, de ez elmaradt, s így a magyar könyvtári rendszer még el sem indult azon az úton, amely egy valós könyvtári, tájékoztatási rendszer végső formája lehetne: „a hagyományos szervezet átalakul, új minőségű kapcsolatok jönnek létre az intézményi alrendszer elemei között, s ha lassan is, de földerengenek az olyasfajta hálózatok körvonalai, amelyek közelebb állnak az informatika terminológiája szerinti hálózathoz, vagyis olyan intézmények együtteséhez, amelyek között létrejöttek a közvetlen adatátvitel feltételei, s közösen gazdálkodnak a rájuk bízott információkkal. Tehát a szervezetben is a forma helyett a tartalomra kezd áthelyeződni a hangsúly.”⁴⁵

Az új könyvtári törvény előzményei

Tanulmányomnak nem célja, hogy részletesen ismertessem a rendszerváltozást kiváltó okokat. Ez maradjon a történészek, politológusok dolga. Egy rövid emlékeztető erejéig azonban kénytelen vagyok azokra kitérni, mivel ebben az időszakban a könyvtárak – mint ahogy arra a korábbiakban már utaltam – helyzete több szempontból is jelentősen megváltozott. A hetvenes évek végére, a nyolcvanas évek elejére a közismert világgazdasági változások következtében Magyarország teljesen eladósodott. Az olajárrobbanás által kiváltott világgazdasági átalakulás folyamatokat a szocialista országok nem tudták kezelni, ezért e gazdasági traumából veszte-

sen kerültek ki. „Magyarország a nagymértékű export-import függősége miatt különösen nehéz helyzetbe került. A cserearány romlás 1974-től 20 %-os volt, majd ezt is meghaladta. A magyar nemzetgazdaságot ebben az évtizedben egyes számítások szerint egy teljes évnyi nemzeti jövedelem elvesztésével sújtotta e folyamat. A veszteségek nagysága megközelítette a második világháborúban elszenvedett anyagi pusztulás mértékét.... A cserearányromlás a KGST-n belül is sújtotta Magyarországot, és mintegy 40 %-os volt. Ez azt jelentette, hogy pl. ugyanannyi olajért a korábbi 500 helyett 4 ezer autóbust kellett szállítani a Szovjetuniónak. Mivel a Ikarus autóbuszba átlagosan 30% körüli dollárrelációból beszerezett importhányad épült, ez óriási terhet jelentett a magyar gazdaság számára”⁴⁶ Ez volt az az időszak, amikor „hit kérdése” volt, miszerint a gazdasági válság nem gyűrűzik be a szocialista országokba. Nem így lett. A fellépő kedvezőtlen gazdasági jelenségeket a párt és a kormány adminisztratív eszközökkel, például „takarékosági tervek” készítésével, illetve létszámstoppal próbálta meg kezelni, amely – mint azóta már közismertté vált – semmit sem oldott meg. Az ország számára nem maradt más kiút, mint nagy összegű hitelek felvétele – megindult hazánk eladósodása. A felvett hitelek azonban csak töredékükben szolgálták a gazdaság korszerűsítését és fejlesztését. Legnagyobb részét az egyébként is hibás gazdasági szerkezet szubvenzionálására, a nemzetközi áremelkedések és exporttámogatások, valamint a szocialista kirakatpolitikát szolgáló életszínvonal-növekedés és az általános foglalkoztatottságot fedező kiadások emésztették fel.

Mindezek hatására 1977 októberében az MSZMP Központi Bizottságának határozata célul tűzte ki, hogy visszatér az 1968-as reformkoncepcióhoz. A határozat – a kialakult gazdasági helyzet javítását – a műszaki színvonal emelésében, a korszerű kapacitások ésszerű kihasználásában, a vállalatok önállóságának növelésében, valamint a „szocialista

vállalkozó szellem” megteremtésében vélte megtalálni. Döntöttek a gazdasági növekedés és a beruházások csökkentéséről is. Az 1981 szeptember 25-i rendelet alapján, új vállalkozási formaként létrehozták a „kisvállalatot”, és lehetővé tették, hogy állami vállalatok – leányvállalatként – saját kisvállalatot hozzanak létre. A kisvállalatok részleges önállóságot élveztek, amelyek tevékenységét közvetlenül már nem irányíthatta sem az állami, sem pedig a pártvezetés, cserében azonban semmiféle állami támogatást nem kapott. A gazdaság további „liberalizálását” jelentette, hogy 1980 februárjában legalizálták az úgynevezett „második gazdaságot”: megalakultak a vállalati gmk-k és jelentősen megnőtt a kisiparosok, magánkereskedők száma is. A gazdaság „toldozgatott-foldozgatott” átalakítása az alapvetően rossz struktúrából fakadó nehézségeket azonban nem oldhatta meg, melynek következtében a VI. ötéves terv (1981-1985) időszakában a gazdasági növekedés továbbra is stagnált, de állandósultak ország gazdálkodási zavarai is. A beruházások visszafogása helyett megalomániás vízlépcsőépítésbe kezdett az ország, továbbra is finanszírozta a tengizi földgázberuházást és az EOCÉN-programot. A romló gazdasági mutatók ellenében egyre nehezebben volt tartható az életszínvonal emelése és a teljes foglalkoztatottság. A magyar polgárok a gazdasági nehézségekből a nyolcvanas években csupán azt érzékelték, hogy az addigi – csaknem állandó fogyasztói árakat – most már évente többször is „rendezték”. A magyar lakosság a „legvidámabb barakkban” továbbra is számos privilégiummal rendelkezett: az ország szinte teljesen nyitottá vált, az életviszonyok tovább javultak, s ez megnyilvánult a külföldi utazások fokozatos kiterjesztésében is (amelyet azonban mégis erősen behatároltak a 4500 Ft. értékű valutakerettel).

Az ország nyitottsága azonban más területeken, például a kulturális szférában is megjelent: 1981-ben Magyarországon prédikálhatott Billy Graham, baptista lelkész; számos nyugati rockegyüttes léphetett

fel; 1979-ben megjelent a mozikban a *Tanú* című film; bemutatták az *István, a király* című rockoperát. A hatalom a polgárok jelentős részével továbbra is el tudta hitetni, hogy sokkal jobban élnek, mint a „szocialista testvérek”, s hogy fogadják el a Kádár-rendszer által nyújtott előnyöket, hiszen annak alternatívája nem a polgári demokrácia, hanem 1956 októbere⁴⁷. A szellemi élet prominens személyiségei közül azonban egyre többen emelték fel szavukat a „fészek melege” hangulatot sugárzó szocializmus ellen. Ennek első, artikulált jele volt a *Beszélő* című szamizdat megjelenése (1981) és a köréje szerveződő „demokratikus ellenzék” fellépése. Az írók révén egyre gyakrabban szólalt meg a „népi-nemzeti” gondolat képviselőinek néhány tagja is. A két ellenzéki csoport 1985-ben (Gorbacsov hatalomra kerülése!), *Monoron*, közösen tartotta meg első jelentős összejövetelét, melyen a „belülről változtatni akaró”, úgynevezett „reformkommunisták” is részt vettek.

A nyolcvanas évek közepétől azonban egyre több magyar művész ismerte fel a szocialista rendszer gyengülését, és élt a „gorbacsovi peresztrojka” által biztosított szabadabb vélemény- és szólásszabadsággal. Többé már nem tartották tiszteletben a hatvanas években megkötött alkut: filmek, versek, cikkek tucatjai bírálták a szovjet politikát, ki merték ejteni Nagy Imre nevét, először külföldön, majd 1989-től itthon is forradalomnak nevezték 1956-ot, nyíltan tüntettek az erdélyi magyarság mellett stb. Az ellenzék vállalta, sőt többször provokálta is a hatalommal történő konfrontációt. A hatalom időnként visszavágott, és megpróbálta az ellenzékét demoralizálni: bezúrták az *Új Forrás* egyik számát; betiltották a Tiszatájat, leváltották a *Mozgó Világ* éléről Kulin Ferencet, de a fellépések egyre erőtlenebbek lettek, s ezek akciókból az ellenzék egyre inkább megerősödve került ki. Az 1988 májusi párttervezetlet után megszüntették a pártközpont kulturális osztályát, s ezzel formálisan is véget ért a művészetek és kulturális élet pártirányítása. A miniszté-

riumi főosztályok elveszítették cenzurális jogköreit, s összeomlott a könyves szakma régi hierarchiája is. Sorra alakultak a független kiadók, az utcákat elborították a sebtiben kiadott, korábban tiltott politikai dokumentumok, ponyva és pornográf jellegű kiadványok. Új lapok, folyóiratok jelentek meg: *Reform, Hítel, 2000, Beszélő, Holmi, Magyar Napló, Kapu* stb., és a korábban is megjelenő, de zárt körben terjeszthető egyházi lapok is legalizálódtak a periodika-piacon.

A felvázolt magyar gazdasági és társadalmi változások befolyásolták a magyar könyvtárak, a magyar könyvtári rendszer működését is. A könyvtárak helyzete abszolút és relatív értelemben véve is romlott. A kedvezőtlen gazdasági hatások, az ország fokozatos eladósodásának és likviditási problémáinak kezelésére tett takarékosági intézkedések, bér- és létszámstopok először a kulturális szférát és azon belül is a többnyire közművelődési szférához sorolt könyvtárakat és művelődési házakat sújtották. De a pénzügyi megszorítások – a gazdasági válság elmélyülésének eredményeként – hamarosan elérték a köz- és felsőoktatási intézmények kezei között működő könyvtári gyűjteményeket is, és megkezdődött a könyvtárak progresszív elszegényedése, a dokumentum-beszerzés erőteljes visszaszorítása – amelynek ekkoriban már többnyire nem ideológiai, hanem nagyon is kézzel fogható anyagi okai voltak. A nyolcvanas évektől kezdődően visszaszorították a hatvanas években megindult nagy könyvtárépítési akciókat is. Ritka kivételnek számított, hogy – a kormány gazdasági bizottságának 1959. december 30-i határozatában foglaltaknak megfelelően – 1985. április 2-án, hazánk felszabadulásának 40 évfordulójára átadták az *Országos Széchényi Könyvtár* új, budavári épületét.⁴⁸ Nemzeti Könyvtárunk átadásáról – talán az elhúzóódó megvalósulás ellensúlyozása céljából – nagyszabású tudósítások, riportok, helyszíni közvetítések láttak napvilágot mind a nyomtatott, mind pedig az elektronikus sajtóban. A könyvtár átadási ünnepségén

Csehák Judit, a Minisztertanács elnökhelyettese tartott avatóbeszédet. A jelentősen megváltozott politikai retorika szemléltetésére idézek néhány gondolatot az avatóbeszédből. „*A könyvtár ideköltözése, a szocialista kulturális forradalom kibontakozásának, a kultúra demokratizmusának is jelképes eredménye. A palota, amely egykor a fennkölt arisztokratizmus, a gőg és az elzárkózás megtestesüléseként komorlott fővárosunk fölött, a mai naptól immár a maga teljességében és végérvényesen a művelődés othona lett, legjogosabb tulajdonosa, a magyar nép birtokába került. ... A könyvtár a kulturális ellátás egyik legnagyobb hatású és legszélesebb tömegeket érintő intézménytípusa, amelynek szolgáltatásai közvetlenül hatnak az oktatás, a kutatás, a termelés, a közművelődés, végső soron az egész társadalmunk fejlődésére. ... A Magyar Szocialista Munkáspárt most befejeződött XIII. kongresszusán elfogadott gazdasági, társadalmi, politikai program megvalósításához nélkülözhetetlen a szakmailag jól felkészült, tudását folyamatosan megújítani képes, általánosan művelt és tájékozott, a közéletben aktív szerepet vállaló, a közösséget áldozatokra is kész, alkotó személyiség. Az ilyen embertípus formálása, megerősítése sokrétű és bonyolult feladat, amelynek a legkülönbébb intézmények összehangolt munkájára, az eszközök gazdag tárházára van szükség. És ezek között az intézmények, eszközök között fontos feladat hárul a kultúra, a tudományos ismeretterjesztés nagy múltú, mással nem pótolható hordozóira, a könyvekre és a könyvtárakra. A Gutenberg-galaxis köddé válását hirdető jóslatok – ma már meggyőződéssel állíthatjuk – hamisnak bizonyultak.*”⁴⁹

A könyvtárak pénzügyi megszorításának máig is érezhető – pontosabban szólva, valójában napjainkban, ma érzékelhető – negatív hatása volt: a magyar könyvtárak és a magyar könyvtárügy ebben az időben maradt le – úgy tűnik, véglegesen – a modern könyvtárüggyel rendelkező országgá fejlődés esélyétől. A könyvtári világtrend ugyanis ebben az időszakban találta meg helyét az egyre mar-

kánsabban jelentkező információs társadalomban, ekkoriban vált világméretűvé a könyvtárak elektrónizációja, s talán kimondható az is, hogy a könyvtárak technológiai fejlettségét illetően, azzal a több mint húsz évvel vagyunk elmaradva, amelyet a hetvenes évek közepétől a kilencvenes évek végéig összegyűjtöttünk, s amelynek hátrányaival naponta kénytelenek vagyunk szembesülni, és amely hátrány azóta is csak növekszik. A magyar könyvtárakban már ebben az időszakban is érzékelhető volt az olvasói igények fokozatos változása: egyre többen kerestek a második gazdaság műveléséhez segítséget nyújtó könyveket, megnőtt az igény a virág- és növénytermesztéssel, valamint a háztáji állattartással kapcsolatos dokumentumok iránt. A köz- és felsőoktatás, a kutatás viszonylagos liberalizálása (1986-os felsőoktatási törvény stb.) már megengedte volna a nyugati kitekintést is, ha lett volna mivel és lett volna miből kitekinteni Nyugatra, illetve ha a Nyugat is engedte volna a beléjük tekintsünk. A nyugati könyvtári és tájékoztatási rendszer legkoraszorúbb elemei azonban ekkor már szinte csak számítógépekkel voltak elérhetőek, s nekünk alig voltak ilyen eszközeink, de a fejlett országok is minden lehetséges adminisztrációs eszközt felhasználtak annak érdekében, hogy ne is nagyon tehesünk szert ezekre a telekommunikációs gépekre – gondoljunk csak a Cocom-listára, és arra, hogy hány ezren keltek útra Ausztriába, hogy ily módon hozzájuthassanak az első Commodore számítógépekhez. Ez azt bizonyítja, hogy Magyarországon volt kereslet, és fizetőképes kereslet ezen gépek iránt, de hivatalosan nem voltak behozhatók. S a magyar hatóságok a gépek behozatalának engedélyezésével mintegy cinkosságot vállaltak a Cocom-lista kijátzásában.

Az olvasói igények alapvető változásai azonban majd csak a rendszerváltozást közvetlenül megelőző és az azóta eltelt időben jelentkeztek. A gazdaság, a társadalom átstrukturálódása a könyvtárak felé olyan információs igényeket küldött, amelyek-

re sem az akkori, sem pedig a mai magyar könyvtárügy nem volt és nincs felkészülve. Gondoljunk vissza az első vállalkozók – akik ekkor tanultak meg vállalkozni – információs-ínségére: az adózási, a társadalombiztosítási, a könyvelési és minden más egyéb jogi tranzakciók ismeretlenségével kínlódva, a könyvtárakhoz fordultak segítségért – s valljuk be, többnyire hiába. S az csak soványka vigasz, hogy a társadalom más szférájában sem voltak felkészülve a változások kezelésére. Az eltelt tíz év a könyvtárak számára bebizonyította, hogy valóban működő társadalmak valós információs igényeket támasztanak, s a továbbiakban már nem a „szocialista brigádvetélkedők” sztereotip kérdéseivel keresik fel a könyvtárakat. De az is bebizonyosodott, hogy az előbbi igényeinek kielégítésére jobban fel voltunk készülve, mint a mostani, valós információs igényekre. Az információs társadalom kihívásai, a termelés, az oktatás és a kutatás olyan tájékoztatói, tájékoztatási igényeket támasztott, amelyek megoldására a könyvtárak aligha vannak felkészítve, felkészülve.

Fent leírt okok és változások elemi erővel kényszerítették ki a könyvtári törvény mielőbbi megváltoztatását. A könyvtárak működését szabályozó, új törvény megalkotását és megjelenését mind a könyvtárpolitika mind pedig a könyvtáros szakma szükségesnek tartotta, mert látható volt, hogy az olvasói igények és a könyvtárak tevékenysége már régen túlhaladták az 1976-os törvényerejű rendelet, és a végrehajtására kiadott, alacsonyabb szintű jogszabályok kereteit és lehetőségeit. A Művelődési és Köznevelési Minisztérium könyvtári osztályának – a rendszerváltozás után megmaradt – romjain 1991–92-ben megkezdődött az új könyvtári törvény előkészítésének munkálatai. A szerkesztő/k által összeállított anyag a *Könyvtár- és szakirodalmi tájékoztatásügy törvényi szabályozásának koncepciója* címmel került meglehetősen széles körű szakmai vitára. A vita fórumát egyrésről a szaksajtóban, másrésről pedig – az addigra már komoly

szakmai tekintélyt kivívott új (Könyvtári és Informatikai Kamara) és régi (Magyar Könyvtárosok Egyesülete) szakmai szervezetekben biztosították. A koncepció körül igen élénk vita alakult ki, amely azt bizonyítja, hogy könyvtáros szakma valóban komoly érdeklődést mutatott az új törvény kidolgozása iránt. 1992 októberétől november közepéig valamennyi Könyvtári és Informatikai tagozat foglalkozott a törvénykonceptió tervezetével. A tagozati üléseket parázsló viták és morajló hangulat jellemezte. Például a Kamara tudományos és szakkönyvtári tagozatának ülésén, 1992. október 14-én, szinte egyértelmű elutasítás született: a szakkönyvtárak és felsőoktatási intézményi könyvtárak vezetői nem tudták elfogadni a törvényi koncepciót, mivel az a korábban kialakult és működő könyvtári értékeket teljes egészében figyelmen kívül hagyta – azaz az indokkal, hogy a törvénynek nem érdeke a régi keretek és struktúrák támogatása. A szakmai elutasítások és fenntartások hatására – de feltehetőleg közrejátszottak ebben az időközben a minisztérium könyvtári osztályán bekövetkező személyi változások is – a koncepció „eltűnt”, miközben egyre nyilvánvalóbbá vált, hogy a törvényi szabályozásnak mielőbb el kell készülnie. *„Az elmúlt öt évben a Művelődési és Közoktatási Minisztérium irányításával folytak bizonyos előkészítő munkálatok, azonban ezek félbeszakadtak, és nem készült el egy széles körben elfogadott törvénykonceptió, még kevésbé a törvényjavaslat szövege. Ezért a Magyar Könyvtárosok Egyesülete elnöksége annak érdekében, hogy új lendületet adjon a munkálatoknak, elhatározta, hogy megteszi a tőle telhetőt.”*⁵⁰

A „kurtán-furcsán” ad-acta tett, 1992-es törvénytervezet koncepcióját követően sem tűnt el a szakma igénye az új könyvtári törvény megalkotása iránt. A szaksajtóban folyamatosan jelentek meg azok az írások, amelyek az új törvényi szabályozást sürgették. A *Könyv, könyvtár, könyvtáros* 1993. novemberi számában Papp István javaslatokat tett közzé arra vonatkozóan, hogy miket tartalmazzon

az új törvény.⁵¹ A javaslatot a lap széles körű vitára bocsátotta. A *Könyv, könyvtár, könyvtáros* 1993. decemberi számában többen is hozzászóltak a vitához.⁵² A hozzászólók többsége annak a meggyőződésének adott hangot, hogy az új könyvtári törvénynek – elvi és praktikus megfontolásokból – a könyvtárak legszélesebb körére kell kiterjednie. Még 1993-ban megjelent az a szakirodalmi szemle is, amely a Művelődési és Közoktatási Minisztérium megbízásából készült, és a fejlett könyvtárügyet képviselő országok könyvtári törvényeit mutatta be.⁵³ A szemle összegzéseként – többek között – artikulálódott az a vélemény is, amely akkoriban már más írásokban is megjelent: a törvényi szabályozásnak csak a nyilvános könyvtárakra kell kiterjednie. A könyvtári törvény tervezetével kapcsolatban megszólaltak az egyházi gyűjtemények is. *„A törvénynek ki kell terjednie az egyházi közgyűjtemények fenntartására és a fenntartást célzó állami, kulturális támogatás meghatározott mértékére. Mivel az egyház nem rendelkezik kulturális intézményeinek fenntartását szolgáló anyagi háttérrel, azon egyházi intézményeket, amelyek rész vállalnak a hazai kulturális életben és működésükkel hozzájárulnak az országos közgyűjteményi feladatok ellátásához, hasonló támogatás illeti meg mit a nem egyházi tulajdonban lévő közgyűjteményeket.”*⁵⁴

De az új könyvtári törvény megszületését nemcsak az ország, hanem az európai szakmai közvélemény is szorgalmazta. A közép- és kelet-európai országok könyvtárainak új jogi szabályozását ösztönözték az *Európa Tanács* fórumai is: 1994-ben több alkalommal foglalkoztak azzal, hogy miként segíthetné az Európa Tanács a térség országainak könyvtárügyét. Mind az 1994. február 3–4-én, mind pedig a május 19–20-án megrendezett tanácskozások sürgették az új könyvtári törvények megalkotását. 1994. november 7–8-án, a *Magyar Könyvtárosok Egyesülete elnöksége* által megtervezett könyvtári törvénykezési szakértői szemináriumot – az Európa Tanács kérésére – nemzetközi fórummá bővített-

ték ki. A szeminárium eredményeként ajánlatokat tettek közzé.⁵⁵

A törvényt kidolgozó munkacsoport 1995. szeptember 5-én tartotta első ülését. *„Tagjai különböző szervezeteket, intézményeket képviseltek, a következők szerint: Kiss Jenő (Országos Könyvtáriügyi Tanács), Ramháb Mária, Sonnevend Péter (Könyvtári és Informatikai Kamara), Papp István (Magyar Könyvtárosok Egyesülete), Redl Károly (Közművelődési és Kögyűjteményi Dolgozók Szakszervezete), Antalóczy Lajos (Egyházi Könyvtárak Szövetsége), Hegedűs Péter, Rády Ferenc (Országos Széchényi Könyvtár), Domsa Károlyné (Magyar Tudományos Akadémia Könyvtára), dr. Kenyéri Katalin mint jogi szakértő kapcsolódott be a munkába. A munkacsoport vezetője Skaliczky Judit, de az üléseken részt vett Rónai Iván főosztályvezető és Bariczné Rózsa Mária tanácsos is.”* (Művelődési és Közoktatási Minisztérium)⁵⁶ A munkabizottság tagjai által összeállított törvényi koncepció első változatát már szeptember 23-án tárgyalták. Ezt követően a bizottság tagjainak az volt a feladata, hogy mind a koncepció egészéhez, mind pedig az egyes részletekhez megjegyzéseket, észrevételeket tegyenek. 1996. október 7-én hagyta jóvá a bizottság a koncepció második változatát, amely már a széles szakmai közvélemény elé került, ez lett a nyilvános vita anyaga. 1995., 1996. és 1997. év szaksajtóját áttekintve, úgy tűnik, hogy e törvény koncepciónak korántsem volt olyan jelentős sajtó visszhangja, mint az 1992-esnek. A vita legsarkalatosabb kérdései a következők voltak: mely könyvtártípusokra terjedjen ki a törvény; a könyvtárak együttműködése, a magyar könyvtári rendszer és szervezet kérdései; a fenntartás kérdése; mik a könyvtár feladatai; a nemzeti könyvtár kérdésköre; mennyire legyen keret-jellegű és mennyire legyen konkrétan, normatívakkal szabályozó törvény. A közölt hozzászólások alapján megállapítható, hogy a könyvtáros szakma elsősorban az alábbi szabályozást várta a törvénytől: az állampolgárok könyvtári jogait; a könyvtári

rendszer feladatait; valamint az irányítás, a fenntartás és az állami kötelezettség kérdéseit szabályozza.⁵⁷ A szakmai vita során az abban érdekelték részéről egyre erőteljesebben artikulálódott az a vélemény, amely szerint a törvény csak a nyilvános könyvtári tevékenységet szabályozza, s most – a törvény megjelenése után – állíthatjuk, hogy szakmánk ezen rétege – divatosan szólva – eredményesen lobbizott, mert az új könyvtári törvénynek ez lett az alapkonceptiója. A szakmai szövetségekben és egyesületekben lezajlott vita során ettől az alapkonceptiótól semmiféle szakmai érv nem tántoríthatta el a törvény alkotóit. Mintha feledésbe merültek volna azok az 1993-ban a szaksajtóban megfogalmazott hozzászólások, melyek szerint a könyvtárak törvényi szabályozása valamennyi könyvtártípusra ki kell, hogy terjedjen.

Az 1997. évi CXL. törvény a kulturális javak védelméről és a muzeális intézményekről, a nyilvános könyvtári ellátásról és a közművelődésről

A parlament 1997. szeptember 9-én úgy döntött, hogy a kulturális javak védelméről és a muzeális intézményekről, a nyilvános könyvtári ellátásról és a közművelődésről szóló törvényjavaslatot kivételes eljárásban fogja tárgyalni, azaz a törvényjavaslat fölötti vitát az országgyűlés kulturális bizottságában folytatták le. A bizottság által megvitatott törvényjavaslat országgyűlési vitájára 1997. december 8-án, a késő délutáni órákban került sor. A napirendi pont előadója Szabó Zoltán, a művelődési és közoktatási minisztérium politikai államtitkára volt. Az előterjesztésben az államtitkár a törvénnyel kapcsolatosan a következőket hangsúlyozta.

– „*a...törvényjavaslat a nemzet kulturális állapota érdekében szükséges teendőket hivatott rendszerbe foglalni és törvényerőre emelni.*

- ... némi késéssel születik meg a kulturális szaktörvény. Meglehető, a kulturális élet reálfolymatait és állapotát leíró megfigyelések szerint még inkább, (későn) hiszen a ráfordításokban csökken a közpénzek aránya, ezért csökken a kultúrában foglalkoztatottak száma, intézmények kényszerülnek bezárásra, átszervezésre, pénzügyi önkorlátozásra, nőtt a kultúrát semmilyen módon vagy csak kommersz formában igénylők hányada.
- ... de újra adottak a körülmények, hogy megteremtsük polgáraink teljes körű kulturális egyenlőségét a világ élvonalával. Törvénytervezetünk nem tűzhet ki ennél kevesebbet célul.”⁵⁸

A törvény általános indoklása és szellemiségének ismertetése után az államtitkár kitért a törvény által szabályozott egyes szakterületekre, és így a könyvtárügyre, a könyvtárakra is. Bár igen tanulságosak a múzeumokkal és a közművelődéssel kapcsolatos részletek is, témánk szempontjából első sorban a könyvtárakra vonatkozó fejezetek érdekesek, ezért csak azokat ismertetem.

- „Nemzetközi összevetésben a magyar kultúra területei közül a könyvtárügy állami támogatottsága marad el a legjobban az Európai Unió tagállamainak gyakorlatától. Nem véletlen, hogy a törvénytervezet nyomán az 1998. évi költségvetésben a tárca fejezetében megjelenő támogatási többlet zöme a könyvtárak rendszerét célozza. A települések – minden egyes település – könyvtári ellátottsága nem egyszerűen kulturális kérdés, a fehér foltok felszámolása nemcsak életmódbeli különbségek kiegyenlítését szolgálja. Az információs társadalom körülményi között az a település, – illetve nagyban az az ország –, amely nem vagy csak késve és korlátozott módon jut hozzá az információkhoz, az egzisztenciális boldogulás és felemelkedés eszközeit veszíti el.
- A törvény a magyar könyvtárügyből kiemeli a lakosságot ellátó nyilvános könyvtárakat, és e körben minőségi fordulatot hoz. A hagyományos, szigetszerűen működő olvasó- és kölcsönzőhelyek

helyébe az egységes szakmai elvek alapján szerveződő szolgáltató helyek összefüggő rendszerét tűzi ki célul, ahol a helyileg meglévő nyomtatott és egyéb dokumentumok mellett, fontos szerepet kap a könyvtárak közötti kapcsolat, az olvasót szolgáló információ sokirányú áramlása. A törvény és a törvény ereje folytán megnövekedett erőforrások megteremtik annak feltételeit, hogy a nyilvános könyvtári hálózat révén a legkisebb településhez is vezessen egy ösvény a világ információs szupersztrádáiról.”⁵⁹

Az előadói beszédet követően mindössze három parlamenti képviselő szolt hozzá a törvény tervezetéhez: *Vitányi Iván*, a kulturális és sajtóbizottság elnöke; *Molnár Péter*, szabaddemokrata képviselő; *Zsigmond Attila*, a Magyar Demokrata Néppártból. *Vitányi Iván* hozzászólása hangsúlyozta, hogy a magyar kultúra helyzetét kevésbé „rózsásnak” látja, mint az előterjesztő. „1990 óta minden téren – vagy a legtöbb téren – évről évre bizonyos hanyatlást észlelhetünk; éppen a könyvtárak terén, ahol elmáradunk az európai normától. Azért az, hogy a könyvtárak száma felére csökkent, mégsem elfeledhető tény, annak ellenére, hogy rögtön hozzátehetjük: a könyvtárakba beiratkozók és a könyvtárakat igénybe vevők száma mégsem csökkent ilyen mértékben, ami azt mutatja, hogy a magyar lakosság, a magyar társadalom, a kultúra iránt fogékony közönség igényli ezeket az intézményeket, fenntartja őket, bizonyos esetben korrigálja, mert ez azt is jelentette, hogy a szám túlságosan nagy volt, ha egy kisebb számban is jelentős közönség lehet benne.”⁶⁰

Molnár Péter hozzászólásában azt emelte ki, hogy a könyvtárak, illetve egyéb művelődési intézmények legfontosabb funkciója, hogy biztosítsák az állampolgárok esélyegyenlőségét mind a művelődésben, mind pedig az információhoz, a tudáshoz való hozzájutásban. Tolmácsolta frakciója véleményét, mely szerint az SZDSZ jobban szerette volna, ha a törvénytervezetet nem kivételes eljárásban, ha-

nem plenáris ülésen vitatta volna meg a parlament – s ily módon nagyobb nyilvánosságot kapott volna a törvénytervezet.⁶¹

Zsigmond Attila, a Magyar Demokrata Néppárt képviselője mind a törvény tartalmát, mind pedig tárgyalásának módját kritizálta. Frakciója nevében elmondta, hogy frakciója a törvényjavaslatot – a kulturális bizottság által javasolt módosításokkal együtt – elfogadja, de nem azért, mert a törvény jó, hanem azért mert egyetértene az azzal, hogy a szakterület törvényi szabályozást igényel. *„Tisztelt néhány, kultúra iránt érdeklődő Képviselőtársam! ... Kár, hogy a négy törvény helyett egy született csupán. ... e törvényben összesűrített minden terület megérdemelt volna önálló törvényt. Kár, hogy kivételes eljárással az Országgyűlés eldugta ezt a törvényt egy bizottságba, és csak a kulturális bizottság gyakorlatán múlt csupán a széleskörű szakmai nyilvánosság lehetősége. ... Kár, hogy televíziós időn kívül, viszonylag késői órán, szerény sajtóérdeklődés mellett mondjuk el utóiratainkat és utóhangjainkat. ... Kár, hogy kevesebb mint húsz képviselőtársam érdeklődik a kultúra ügyes-bajos dolgai iránt és tartózkodik a plenáris ülés termében.”*⁶²

A plenáris ülésen lezajlott hozzászólásokat követően, másnap, 1997. december 9-én a parlament elfogadta a kulturális törvényt, amely 1998. január elsején lépett hatályba. Az e törvény keretében jóváhagyott, új könyvtári törvény – mint ahogy azt az elkészítéséért felelős Művelődési és Közoktatási Minisztérium, illetve az összeállításában közreműködők többször is hangsúlyozták – nem a könyvtárakról, hanem a nyilvános könyvtári ellátásról szól. *„A törvény nem a könyvtárról, hanem a nyilvános könyvtári ellátásról szól, tehát az állampolgár szemszögéből rendezi az ügyet. Végül is, nem a mi érdekeinket kell törvénybe foglalni, hanem elsősorban a használók jogait és kötelezettségeit. Ezzel a hozzáállással messzemenően egyetértünk.”*⁶³ E felfogást tükrözi a törvény struktúrája is amennyiben a következő fejezetcímekre tagolódik:

„I. fejezet: A nyilvános könyvtári ellátással kapcsolatos általános szabályok;

II. fejezet: A könyvtárhasználók jogai és kötelezettségei;

III. fejezet: A nyilvános könyvtári ellátás működésének feltételei;

IV. fejezet: A nemzeti könyvtár;

V. fejezet: Tudományos és szakkönyvtári ellátás;

VI. fejezet: Közkönyvtári ellátás : a települési és a megyei könyvtári ellátás;

VII. fejezet: A könyvtárak fenntartása, irányítása;

*VIII. fejezet: A könyvtárak finanszírozásának és központi támogatásának alapelvei.”*⁶⁴

A törvény – igen praktikusán – 1. számú mellékletében részletes terminológiai meghatározásokat is ad, melyben meghatározza a könyvtár és a könyvtárral kapcsolatos fogalmakat. A 3. számú mellékletben pedig megnevezi az egyes diszciplína-csoportok országos szakkönyvtárait, amelyek közül azonban – sajnos ismét – hiányzik a természettudományos szakcsoport.

A törvény első fejezete az állampolgárok könyvtárhasználati jogának gyakorlását állami és helyi önkormányzati feladatként deklarálja. Részletesen szabályozza a nyilvános könyvtár alapkövetelményeit és alapfeladatait. Az alapkövetelmények és alapfeladatok felsorolásának regulázási funkciója is van: csak azok a könyvtárak kaphatják meg a nyilvános könyvtári címet – kivéve azokat a könyvtárakat, amelyek a törvény alapértelmezésében mindenképpen nyilvános könyvtárak – amelyek az e paragrafusokban felsorolt követelményeknek eleget tettek. Az általános szabályozás alól kivont nemzeti könyvtár, az egyetemi könyvtárak, és a 3. számú mellékletben felsorolt országos szakkönyvtárak, valamint az önkormányzatok által fenntartott települési és megyei könyvtárak tehát mindenképpen nyilvános könyvtárak, még akkor is, ha a nyilvánosság alapkövetelményeként és alapfeladatoként megállapított kritériumokat nem teljesítik. Jól ismerve az országos szakkönyvtárak elhelyezését, meg kell állapí-

tanom, hogy azok jelentős részének komoly beruházásokat kell elvégezni, annak érdekében, hogy az alapkövetelményként deklarált – mindenki általi megközelíthetőségnek – meg tudjanak felelni. Lásd a könyvtárak jelentős részében a megszámlálhatatlan mennyiségű lépcső mellé meg nem épített – a mozgáskorlátozottak mozgását biztosító liftek és rámpák – eszközök hiányát. A könyvtári szakember alkalmazása és a rendszeres, a felhasználók többsége számára megfelelő nyitvatartási idő biztosítása sem lesz könnyű feladat a kistelepekülések számára. A törvényből nem derül ki, hogy amennyiben ezen feltételek ott nem teljesülnek, akkor vajon e könyvtárakat is törlik-e a nyilvános könyvtárak jegyzékéből. Ha igen, akkor súlyosan sérül az országos dokumentumellátás érdeke, ha nem, akkor a törvény bizonyos könyvtárakat preferál, bizonyos könyvtárakat pedig diszkriminál, hiszen az alapértelemben nem nyilvános könyvtárakat a feltételek és az alapfeladatok vonatkozásában rendszeresen ellenőrzi a miniszter, s az esetleges hiányok pótlásának elmaradása esetén, törli azokat a nyilvános könyvtári jegyzékből. Másrészt viszont ad abszurdum az is előfordulhat, hogy azok a könyvtárak, amelyek kötelező érvénnyel nyilvánosak, de a nyilvánosság kritériumai olyan megterhelést rónak a fenntartóra, illetve a könyvtárra, hogy szeretnének nem nyilvánosak lenni – nem pótolják a hiányokat, s ezáltal elérik azt a célt, hogy töröljék őket a jegyzékről. S, ha a nyilvánosságért beígért, pályázatok útján eljuttatni tervezett támogatások vékonyabban csordogálnak ezekbe a könyvtárakba, mint amennyibe a nyilvános feladatok ellátása ténylegesen kerül, akkor a fenntartók részéről – minden rosszindulat nélkül, egyszerű finanszírozási megfontolásokból – várhatók lesznek ezek az intézkedések.

A törvény megszületését megelőző szakmai vitákból már korábban kirajzolódott, hogy a törvényi szabályozás egyik legtöbbet vitatott területe a nyilvánosság kérdése lesz, de az is nyilvánvaló volt,

hogy a tárca mindent elkövet annak érdekében, hogy a könyvtárakat és fenntartóikat „érdekelte” tegyék, mondhatni kényszerítsék a nyilvánosság vállalására. *„Nyilván az a célunk, hogy a könyvtári ellátás országos rendszerében minél több könyvtár váljék teljesen nyilvánossá. ... Tehát a könyvtári törvénybe olyan rugókat, mozgatókat, szabályozókat stb. kell beépíteni, amelyek ezt az ösztönző hatást kifejtik.”*⁶⁵ A külföldi könyvtári törvények elemzését szolgáló szakirodalmi szemle is hangsúlyozta, hogy a fejlett könyvtárüggyel rendelkező országok többségében a könyvtári törvények a nyilvános ellátást szabályozzák. A mi könyvtári törvényünk megpróbálta ezt az utat követni, de – véleményem szerint – sajátosan ötvözte azokkal a nemzeti és könyvtártörténeti sajátosságokkal, amelyek figyelmen kívül hagyása esetén a dokumentumellátás rendszere sérült volna. S így adódott, hogy az új könyvtári törvény – mint a „mesebeli okos leány” – hozott is meg nem is. Vagyis, a nyilvános könyvtárak működését szabályozza, de – tekintettel a korábbi könyvtári jogi szabályozás által determinált könyvtári fejlődésre és a kialakult gyűjteményi rendszerre – nem tehetette ki a magyar könyvtárügyet és olvasókat annak a veszélynek, hogy mind történetileg, mind pedig szakmailag értékes gyűjtemények, esetleg kimaradjanak az ellátás rendszeréből. Ezen megfontolások alapján, egyszerűen deklarálta, hogy például az állami egyetemek könyvtárai számára kötelező a nyilvánosság. S ezzel nemcsak az egyetemek autonómiáját kérdőjelezte meg, hanem a választás lehetőségétől úgy fosztotta meg ezeket az intézményeket, hogy a finanszírozási oldalt csupán mint esetleges, sikeres pályázási lehetőséget deklarálta. *„Nem vagyok meggyőződve arról, hogy szerencsés dolog volt nyilvános könyvtárrá minősíteni valamennyi állami egyetem könyvtárát. Nem azért mert nem tartanám fontosnak azt, hogy ezek a könyvtárak az országos szakirodalmi ellátás alapjait jelenthetik, ne váljanak mindenki számára hozzáférhetővé, hanem azért mert így mintha sérülne*

az egyetemi autonómia, s nincs tárgyalási adu az egyetem kezében, amikor a nyilvánossá válás árát szeretné megkérni.”⁵²

Miért ilyen központi kérdés a nyilvánosság? Nem szakmai okból. Hiszen a szakmai követelmények nem adminisztratív, hanem tartalmi preferálást diktáltak volna, amelynek nem egy listán való szereplés, avagy nem szereplés a kritériuma, hanem a könyvtár immanens része, legfontosabb szereplője, – a gyűjtemény és az olvasó. A nyilvánosság kérdése ennél sokkal profánabb megfontolásból fontos. Nevezetesen azért, mert az egyes finanszírozási lehetőségek e címhez kötődnek, vagyis a Művelődési és Köznevelési Minisztérium (ma a Nemzeti Kulturális Örökség Minisztériuma) nyilvános könyvtári ellátást szolgáló pályázatainak kizárólag a nyilvános könyvtárak jegyzékében szereplő könyvtárak indulhatnak. A nyilvánosság ilyen mértékű preferálása diszkriminatív a nyilvánosságot nem vállaló könyvtárakkal szemben. „... *nem a szerepvállalás mértékétől, hanem a nyilvánosság deklarálásából van levezetve a pályázati jog, mert ezzel kimondatlanul, de a belépés irányába ható nyomást gyakorolnak a könyvtári szereplőkre. Nem tudni, a »nyilvánosság klubban« a szolgáltatást teljesítmény arányosan honorálják-e, vagy maga a tagság ténye és az érdekeljárás (ma lobbizás) a döntőbb. ... a törvény a nyilvánosságban való szerepvállalást pályázati úton kívánja honorálni, nem pedig a nyilvános ellátásban vállalt tényleges szerep mértékében.*”⁶⁶

„Az, hogy a nyilvános könyvtárak előnyben részesülnek az állami vagy regionális alapon képzett források által juttatott támogatásokból, nem jelenti azt, hogy (más könyvtárak) ki lennének zárva ebből a kedvezményből.”⁵⁴ Tegyük hozzá, hogy elvileg valóban nem jelenthetné ezt, ha a könyvtárakra fordítandó költségvetési és egyéb keretek kimeríthetetlenek lennének. Akkor valóban kaphatnának a nyilvánosságot nem vállaló könyvtárak is plusz támogatásokat, de – ismerve a magyar kulturális finanszírozás szűkös voltát – erre már aligha marad el-

osztható keret. Így tehát az elvi lehetőség a gyakorlatban – legalábbis egyelőre – csak írott malaszt marad.

A törvény – véleményem szerint – másik legellentmondásosabb fejezete, az V. fejezet, amelyben a tudományos és szakkönyvtári ellátást szabályozza, és ez a tartalom is – nyilvánvalóan – összefügg a törvény nyilvános könyvtári ellátást preferáló szemléletével. A fejezet tartalmilag üres, semmitmondó, s nem prognosztizálható, hogy vajon az úgynevezett „nyilvános könyvtári ellátást vállaló egyéb szak- és felsőoktatási könyvtárak” ténylegesen mennyit vállalnak e feladatok elvégzéséből. A törvény által kidolgozott ösztönző rendszeren – e könyvtárakat érintő, kényszerítő intézkedésein – túl, semmi más nem motiválja a könyvtárakat és a fenntartókat arra, hogy minél nagyobb részt vállaljanak a szakkönyvtári feladatok ellátásában. A tudományos és szakkönyvtári ellátás című fejezet talán a legpregnansabban bizonyítja, hogy a törvény szerkesztői, és az azt jóváhagyó Magyar Országgyűlés szempontjain teljesen kívül esett a könyvtárak gyűjteményértéke. Jóllehet a szak- és tudományos könyvtárak történelmileg és szakmailag is legfontosabb értéke maga a gyűjtemény és az információellátás. E tekintetben különböznek elsősorban a – korábbi terminológiával élve – „közművelődési könyvtáraktól. S amilyen részletező a közkönyvtári ellátást taglaló VI. fejezet, olyan kurta és elnagyolt a tudományos és szakkönyvtári ellátást szabályozó fejezet. Pedig az állampolgárok részére nyújtott tudományos és szakkönyvtári szolgáltatás – amennyiben az nem a fenntartó intézmény belső személyi állományának szól – abban az esetben – a törvény értelmében – ugyanúgy része a nyilvános könyvtári ellátásnak, mint a nemzeti vagy a megyei könyvtár szolgáltatása. A törvény nem, illetve elnagyoltan fogalmazza meg e könyvtárak feladatait, és a szakkönyvtárak potenciáljánál – látszólag – jóval kisebb szerepet szán nekik. „... *A kisebb szakkönyvtárak ... társadalmi jelentősége lényegesen nagyobb annál, ahogyan*

a jogalkotók nagyvonalúan (le)kezelték.”⁵⁵ És erre az sem lehet magyarázat, hogy e könyvtárak munkáját – tekintettel arra, hogy többségük valamely felsőoktatási vagy tudományos intézmény részeként működik – más jogszabályok szabályozzák, illetve kellene, hogy szabályozzák, mert az úgynevezett „külsősök” részére nyújtott szolgáltatás semmiféle szempontból sem lehet az intézmény belső ügye. „... az egyetemi könyvtárak helyzete, fejlesztésük szükségessége közügy, hiszen a felsőoktatási – különösen az egyetemi – könyvtárak állományukkal szolgáltatásaikkal országos regionális, de legalábbis helyi feladatokat is ellátnak, és ezeket az országos könyvtári rendszer – az olvasók, a szakemberek nem nélkülözhetik. ... Ezért e könyvtárak már most is érzékelhető gyengülése segítségért kiált, s ha tengődésük – sorvadozásuk megállítására és fejlesztésükre nem történik sürgős intézkedés, annak a felsőoktatáson kívül az egész hazai tudományos élet is kárát látja.”⁵⁶ Ezeket a mondatokat ugyan 1988/89-ben fogalmazta meg a szerző, de teljes hitelességgel ábrázolja a felsőoktatási könyvtárak jelen helyzetét is, csak hozzátéve azt, hogy az azóta eltelt időben e könyvtárakkal szemben lényegesen megnövekedtek az elvárások és az igények. A hagyományos könyvtári szolgáltatásokon túl a tudományos és szakkönyvtárak nemcsak előállítói és terjesztői a tudományos és szakmai információknak, hanem egyfajta az információs társadalom sajátos gyakorlólhelyeivé is váltak. „A könyvtár- és információpolitikát olyan összefüggésben is stratégiaiként kiemelt fontosságúnak tartom, hogy a könyvtárak az oktatási intézményekkel együttesen felelősek (iskolai könyvtáraktól a tudományos felsőoktatási könyvtárakig bezárólag) az információs kultúra elsajátításáért, elterjesztéséért. A könyvtáraknak a nemzeti információs infrastruktúra rendszer aktív részévé kell válniuk, hiszen a könyvtár az az intézmény, amely mindenki számára elérhető, hozzáférhető, a közélet fontos színtere, közhasznú társadalmi infrastruktúra.”⁵⁷

A tudományos és szakkönyvtári ellátás ilyen mértékű elhanyagolása más szempontból is elfogadhatatlan. A mostanában oly gyakran változtatott (1986., 1993.), de azóta is szinte számontarthatatlan alkalmakkal és mennyiségben módosított felsőoktatási törvények – talán csak egyetlen területen – egymáshoz teljesen hasonlóak: az intézményi könyvtárak kérdéseiben, mivel azokról szinte semmit sem szöveltek és nem szól a jelenleg érvényben lévő sem. Persze, most nyugodtan mondhatják, hogy nem szabad azt a törvénytől számon kérni, amelynek szabályozására nem vállalkozott, s amelynek rendezése más törvények hatáskörébe tartozik. Véleményem szerint Magyarországon egységes könyvtári rendszerre van szükség, de ennek kialakulását, szervezését és funkcionálását a könyvtári törvény nem segíti. Most, amikor a Művelődési és Köznevelési Minisztérium is két tárcára vált szét – különösen súlyos következményei lehetnek a könyvtárak látszó szétszakadásának, amely felő, hogy mind a gyűjteményben, mind pedig a szolgáltatásokban igen erősen érzékelhető lesz. Az egyik oldalon kialakulhat a viszonylag jól finanszírozott könyvtárak köre, a másik oldalon pedig létrejöhet a – minden lehetőséget figyelembe véve – rosszul finanszírozott könyvtárak csoportja. Az állampolgárok könyvtári ellátás iránti igényei azonban nem ennek megfelelően jelentkeznek, hanem többnyire egyenlően irányulnak az egyes könyvtárak szolgáltatásai felé. A nemzeti dokumentumvagyon is egyenletesen terül, nem attól függően, hogy milyen típusú a könyvtár, és csak az egységes magyar könyvtári rendszer képes a differenciált olvasói igényeket kielégíteni, annak bármely láncszemének hiányzása esetén, hiányos a rendszer, s nem lehet teljes az információs és szakirodalmi szolgáltatás sem. Ha mindezt rendszertani szempontból tekintjük át, akkor azt is meg kell állapítani, hogy a törvény alkotói nem nagyon számoltak azzal a rendszertani alaptétellel, mely szerint a rendszer csak olyan erős, mint amilyen a leggyengébb láncszeme. S, ha valóban az egységes,

fejlett magyar könyvtári rendszer megvalósítása a cél, akkor a rendszer elemei közül egyet sem szabad gyengének hagyni, ellenkező esetben az gyengítő hatással bír az egész rendszerre.

Tanulmányom megírásával talán meg kellett volna várni a törvény végrehajtására kiadott alacsonyabb szintű jogszabályok megjelenését. 1998-ra tervezték, hogy a végrehajtást szabályozó direktívák jelentős része megjelenik, de azok közül csupán – az ide csak részben kapcsolódó – kötelezpéldány-rendelet⁶⁷, valamint – 1999 tavaszán – a nyilvános könyvtárak nyilvántartásáról szóló⁶⁸ rendelkezések jelentek meg.⁶⁹ Az új könyvtári törvényhez kapcsolódóan elkészült az Országos Dokumentum-ellátási Rendszer (ODR), valamint a telematikai fejlesztés koncepciójának rendszerterve is.

Tehát el kell fogadnunk, hogy még jó ideig e törvény alapján fog működni a magyarországi könyvtári ellátás rendszere. A könyvtárosok, a törvényt alkalmazni kénytelen szakemberek pedig – a végrehajtási utasítások megjelenéséig is – megpróbálják alkalmazni a törvény paragrafusait, oly módon, hogy lehetőleg minél kevesebb sérüljön az olvasói érdekekből. Az olvasói érdekek érvényesülése és – legalábbis a felsőoktatási könyvtárak esetében – a könyvtárat fenntartó intézmények olvasói igényeinek kielégítése között egyensúlyozva, és gyakran vesszőfutást járva, jósolhatom, hogy a következő évek sem a békés, nyugodt könyvtári korszak évei lesznek, pedig a könyvtáraknak erre legalább olyan szükségük lenne, mint az állomány gyarapítására vagy a megfelelő könyvtári helyiségek meglétére vagy mint a művelt, hozzáértő könyvtárosokra.

Jegyzetek

1. A törvény teljes adatai a következők: 1997. évi CXL törvény a kulturális javak védelméről és a muzeális intézményekről, a nyilvános könyvtári ellátásról és a közművelődésről.

Megjelent többek között a Magyar Közlöny 1997. évi 112. számában, a 8369-8394 oldalon.

2. A Magyar Népköztársaság minisztertanácsának 204-3/1952. számú határozata a könyvtárügy fejlesztéséről.
3. Kondor István: A könyvtárügyi törvényerejű rendelet megjelenése után In: Könyvtáros, 26. évf., 1976. 8. sz. p. 443.
4. A történeti, politikai részek áttekintéséhez a korabeli szakajtón túl a következő forrásokat használtam: Pölöskei Ferenc, Gergely Jenő, Izsák Lajos (szerk.) Magyarország története 1918-1990 : Egyetemi tankönyv. – Budapest : Korona Kiadó, 1996.; Balogh Sándor et al. (szerk.) Magyarország a XX. században. – Budapest : Kossuth Könyvkiadó, 1986.
5. Az idézet forrása, a Könyvbarát, 1. évf., 1951. 4. sz. p. 42. Az idézet érdekessége, hogy a folyóiratszám mottójául szolgált.
6. A párt II. kongresszusának határozata In: Könyvbarát, 1. évf., 1951. 2. sz. p. 36.
7. Révai József: A Magyar könyv ünnepe 1951. Révai József könyvnapon tartott beszédének részlete, megjelent a Könyvbarát című folyóirat 1. évf., 1951. 2. sz. p. 6. Kiemelés Révai Józseftől.
8. Könyvbarát, 1. évf., 1951. 3. sz. p. 65.
9. Útmutató népkönyvtárak (üzemi, falusi és városi könyvtárak) rendezéséhez / kiadja a Népkönyvtári Központ. – Budapest, Népkönyvtári Központ, 1950. A szövegek a helyreigazításban találhatók, lapszámozás nélkül.
10. Forrás: Csapodi Csaba, Tóth András, Vértessy Miklós: Magyar könyvtártörténet. – Budapest, Gondolat, 1987. p. 437-446.
11. (Szerző nélkül): A Minisztertanács határozata nyomán javítsuk meg a könyvtárak munkáját! In: Könyvbarát, 2. évf., 1952. 5. sz. p. 2.
12. A Magyar Köztársaság minisztertanácsának 204-3/1952. számú határozata a könyvtárügy fejlesztéséről (kivonatos szöveg) In: Könyvbarát, 2. évf., 1952. 6. sz. p. 21-22.
13. Sallai István: Könyvtáraink és az új kormányprogram In: Könyvtáros, 3. évf., 1953. 10. sz. p. 9. Sallai István kiemelése.
14. Z.V.: Beszámoló a Könyvtárosok Országos Értekezletéről In: A könyvtáros, 4. évf. 1954. 4. sz. p. 2.
15. Barabási Rezső: Előre új eredmények kivívására In: A könyv, 5. évf., 1955. 4. sz. p. 147-148. (Barabási Rezső ebben az időszakban a Népművelési Minisztérium Könyvtári Főosztályának vezetője volt.)
16. Eredmények, gondok, feladatok : A decemberi könyvtáros-értekeztet tanulságai In: A könyv, 5. évf., 1955. 1. sz. p. 6.

17. Barabási Rezső: Emeljük a könyvtárosi munka színvonalát, – szélesítsük tovább az olvasók táborát In: A Könyvtáros, 6. évf. 1956. 1. sz. p. 2.
18. Erről részletesen lásd a következő forrásokat: Kovács Máté: A magyar könyvtári törvény alapelvei, célkitűzései és művelődéspolitikai jelentősége In: Magyar Könyvszemle, 72. évf., 1956. 2. sz. p. 181-182.; Kovács Máté: A könyvtári törvény előkészítése In: A Könyv, 5. évf., 1955. 4. sz. p. 150-152., valamint Kovács Máté: A magyar könyvtárügy országos szervezetének időszéri kérdései In: A Debreceni Kossuth Lajos Tudományegyetem Könyvtárának Évkönyve, 1953. – Debrecen : Kossuth Lajos Tudományegyetem Könyvtára, 1954. p. 60. és 131.
19. Gombos Károly: Az állami közművelődési hálózat időszéri kérdéseiről In: A Könyvtáros, 7. évf., 1957. 1. sz. p. 6. Kiemelés Gombos Károlytól.
20. Kovács Máté: A könyvtári törvény előkészítése. p. 151.
21. Kovács Máté: A magyar könyvtári törvény alapelvei, célkitűzései és művelődéspolitikai jelentősége. p. 199.
22. Kovács Máté: A magyar könyvtári törvény alapelvei, célkitűzései és művelődéspolitikai jelentősége. p. 188-189.
23. Kovács Máté: A magyar könyvtári törvény alapelvei, célkitűzései és művelődéspolitikai jelentősége. p. 183.
24. Kovács Máté: A magyar könyvtári törvény alapelvei, célkitűzései és művelődéspolitikai jelentősége. p. 192.
25. Kovács Máté: A magyar könyvtári törvény alapelvei, célkitűzései és művelődéspolitikai jelentősége. p. 191.
26. Kellner Béla, Sallai István, Tombor Tibor: Épül a Kaposvári Megyei Könyvtár In: A Könyvtáros, 12. évf., 1962. 2. sz. p. 73.
27. (Szerző nélkül): Íróvendégek a megyei könyvtár megnyitóján In: Tolna megyei népiújság, 11. évf., 1961. 296. sz. p. 3.
28. (K): Felavatták Komárom megye új központi könyvtárápületét In: Népszava, 92. évf., 1964. 209. sz. p. 1.
29. (Szerző nélkül): Névadó ünnepség Kaposvárott In: Népszabadság, 23. évf. 1965. 30. sz. p. 4.
30. Nonn György: Korszerű könyvtár – olvasó nép In: Magyar Nemzet, 21. évf. 1965. 274. sz. p. 5.
31. Kondor Istvánné: A könyvtárügyi törvényerejű rendelet megjelenése után In: Könyvtáros, 26. évf., 1976. 8. sz. p. 444.
32. Az SZKP KB vonatkozó határozatának áttekintése, elemzése – feltehetően – további szempontokat adhatott volna az 1976-os könyvtári törvényerejű rendelet bemutatásához, de sem magát a határozatot, sem pedig annak bemutatását nem találtuk meg sem a korszak ideológiai-politikai folyóirataiban, sem pedig a könyvtáros szaksajtóban.
33. A Könyvtáros, 10. évf., 1960. 6. sz. p. 408.
34. Kondor Istvánné: Könyvtáraink és a társadalom : Vitaindító a III. Országos Könyvtárügyi Konferencián In: Könyvtáros, 21. évf., 1971. 2. sz. p. 61.
35. Az „alapintézménnyé” nyilvánítás azért lett volna fontos, mert az e címmel illetett intézményeket a tanácsoknak minden körülmények között fent kellett tartania, ám az e besorolás alá nem eső intézmények fenntartása nem volt kötelező. A könyvtáros szakma és a felhasználók ezért azt szerették volna, ha – az általános iskolákhoz és óvodákhoz hasonlóan – a könyvtárakat is a művelődési alapintézményekhez sorolják.
36. Kondor Istvánné: A könyvtárak feladata minden társadalmi tevékenység szolgálatá : Válasz a III. Országos Könyvtárügyi Konferencia hozzászólásaira. In: Könyvtáros, 21. évf. 1971. 4. sz. p. 204-206.
37. 1976. évi 15. számú törvényerejű rendelet a könyvtárakról és a végrehajtására kiadott 17/1996. (VI. 7.) számú minisztertanácsi rendelet.
38. Papp István: Az új könyvtári törvény előkészítéséről In: Könyvtári Figyelő, ... évf., 1972. 1. sz. p. 8-9.
39. Kondor Istvánné: A könyvtárügyi törvényerejű rendelet megjelenése után In: Könyvtáros, 26. évf., 1976. 8. sz. p. 450.
40. S itt engedjenek meg az olvasók egy személyes megjegyzést is. Főiskolai és egyetemi tanulmányaim során, könyvtár szakos hallgatóként, többször kellett a magyar könyvtári rendszer szerkezetéből vizsgázni. Hosszú ideig úgy tűnt, hogy mind az aktuális csoporttársaim számára, mind számomra, örökre megfejtethetlen kvíz állítottak össze a jogszabályok alkotói. Mígnem egyszer nagy levegőt és sok papírt magam elé véve, elhatároztam, hogy megfejtem. Több ív papír és néhány nap felhasználásával sikerült. Attól kezdve a vizgák előtt a csoporttársak körében best-seller volt az egymást át- meg átfedő köröket ábrázoló kézirat, s állandó feladatommá vált, hogy neves alkalmakkor tíz-tizenöt esetben tanulótársaimnak szóban is elmondjam. (Ma már csak azt sajnálom, hogy nem gazdagodtam meg belőle.) Ennél nehezebb helyzetbe – a témával kapcsolatban – csak akkor kerültem, amikor – a katedra másik oldaláról, oktatóként – nekem kellett hallgatóim számára elmagyarázni, és velük kellett megértetni. A számonkérésen többnyire az derült ki, hogy vállalkozásom reménytelen.
41. Futala Tibor, Horváth Tibor, Papp István: Együttműködés vagy rendszerszervezés In: Könyvtári Figyelő, 29. évf., 1983. 5. sz. p. 455-470.
42. Uo. p. 456.
43. Uo. p. 457.

44. Uo. p. 461.
45. Uo. p. 467.
46. Pölöskei et al. (szerk.): Magyarország története.... p. 261.
47. 1956 októbertől ebben az időben nem dicsőítő forradalmat, hanem ellenforradalmat, utcai lövöldözéseket és akasztásokat értek.
48. A Nemzeti Könyvtár Budai várba történő költöztetéséről 1959. december 30-án döntött a kormány gazdasági bizottsága. A Budai vár kulturális központ számára történő kijelölése után az átalakítás nehezen valósult meg. Különösen lassan haladt az Országos Széchényi Könyvtár épületének és helyiségeinek kivitelezése, a terveket többször módosították. A Könyvtáros 1963. évi 9. számának 536. oldalán olvashatjuk, hogy „Épül az új Nemzeti Könyvtár a Budavári palotában”. Ezt követően több alkalommal is hírt ad a szaksajtó arról, miszerint most már „valóban az átadás küszöbén áll” a könyvtár. A valóságban a könyvtár új épülete csak 1985-re, tehát több mint harminc évvel később készült el.
49. Csehák Judit: A Nemzeti Könyvtár új otthonának felavatására In: Könyvtáros, 35. évf., 1985. 6. sz. p. 315 és 317.
50. Papp István: Az új könyvtári törvény előkészületeinek újabb szakasza In: Könyvtári Figyelő, 41. évf., 1995. 4. sz. p. 567.
51. Papp István: Javaslat az új könyvtári törvényben rendezendő kérdéskörökre In: Könyv, Könyvtár, Könyvtáros, 1993. november p. 3-7.
52. Az írásban beküldött hozzászólások a Könyv, Könyvtár, Könyvtáros 1993. decemberi számában jelentek meg a következő sorrendben: a Berzsenyi Dániel Tanárképző Főiskola Könyvtári tanszékének javaslatai, p. 3-6.; az Országos Műszaki Könyvtár javaslatai, p. 6-9.; a Könyvtárostánárok Szervezetének javaslatai, p. 9-11.; a Hajdú – Bihar Megyei Szervezet javaslatai, p. 11-12.; a Heves Megyei Szervezet javaslatai, p. 12. (A két utóbbi szervezet a Magyar Könyvtárosok Egyesületének regionális szervezetei.)
53. Skaliczki Judit: Nemzetközi kitekintés és összehasonlítás a könyvtárakat érintő jogi szabályozásokról : Szemle In: Könyvtári Figyelő, 39. évf., 1993. 4. sz. p. 587-597.
54. Farkas Attila: Az egyházi gyűjtemények és a törvénytervezet In: Könyv, Könyvtár, Könyvtáros, 1994. április p. 5-6.
55. Papp István: Az új könyvtári törvény előkészületeinek újabb szakasza In: Könyvtári Figyelő, 41. évf., 1995. 4. sz. p. 567-584.
56. Papp István: Az új könyvtári törvény előkészületeiről In: Könyvtári Híradó, 40. évf., 1996. 8/9/10. sz. p. 4.
57. Erről lásd részletesebben az alábbi tanulmányokat: Horváth Tibor: Az országos szakkönyvtárakról az új törvény tükrében In: Tudományos és Műszaki Tájékoztatás, 43. évf., 1996. 9. sz. p. 331-339. , illetve Papp István: A könyvtári ellátás rendszere és a könyvtári törvény In: Könyvtári Figyelő, 44. évf., 1997. 9. sz. p. 323-327.
58. Szabó Zoltán: A kulturális javak védelméről és a muzeális intézményekről, a nyilvános könyvtári ellátásról és a közművelődésről szóló törvényjavaslat előadói beszéde. Elhangzott 1997. december 8-án, a Magyar Országgyűlés őszi ülésszakának 35. ülésnapján. Forrás: Parlamenti Információs Rendszer
59. Uo.
60. Vitézyi Iván: A kulturális javak védelméről és a muzeális intézményekről, a nyilvános könyvtári ellátásról és a közművelődésről szóló törvényjavaslat bizottsági előadói beszéde. Elhangzott 1997. december 8-án, a Magyar Országgyűlés őszi ülésszakának 35. Napján. Forrás: Parlamenti Információs Rendszer.
61. Molnár Péter: Hozzászólás a kulturális javak védelméről és a muzeális intézményekről. ... törvényjavaslatához. Elhangzott 1997. december 8-án, a Magyar Országgyűlés őszi ülésszakának 35. ülésnapján. Forrás: Parlamenti Információs Rendszer.
62. Zsigmond Attila: Hozzászólás a kulturális javak védelméről és a muzeális intézményekről ... törvényjavaslatához. Elhangzott 1997. december 8-án, a Magyar Országgyűlés őszi ülésszakának 35. ülésnapján. Forrás: Parlamenti Információs Rendszer.
63. Papp István: A várva-várt könyvtári törvény után In: Könyvtári Híradó, 42. évf., 1998. 2. sz. p. 1.
64. 1997. évi CXL. törvény a kulturális javak védelméről. és a muzeális intézményekről... In: Magyar Közlöny, 1997. 112. sz. p. 8378-8382.
65. Papp István: A könyvtári ellátás rendszere és a könyvtári törvény In: Könyvtári Figyelő, 44. évf. 1997. 9. sz. p. 324.
52. Papp István: A várva-várt könyvtári törvény után In: Könyvtári Híradó, 42. évf., 1998. 2. sz. p. 2.
66. Szabó G. Tibor: Jog(f)osztás törvényárnyékban In: Könyvtári Levelező/lap, 10. évf., 1998. 9. sz. p. 10-14. Az idézett részek a 11. és 12. oldalon találhatók. A szerző kiemelései.
54. Papp István: A könyvtári ellátás rendszere és a könyvtári törvény . p. 324.
55. Szabó G. Tibor: Jog(f)osztás... p. 14.
56. Walleshausen Gyula: Egyetemi könyvtár – könyvtárpolitika In: Könyvtári Figyelő, 35. évf., 1989. 1 sz. p. 9.
57. Huszár Ernőné: Gondolatok a könyvtári ellátás finanszírozásának és törvényi szabályozásának alapkérdéseiről, az egyetemi könyvtárak funkcióinak változásáról In: Társadalom és Gazdaság, 18. évf., 1996. p. 7-37. A kiemelt idézet a 11. oldalon található.

67. 60/1988. (III. 27.) Kormányrendelet, a sajtótermékek kötelespéldányainak szolgáltatásáról és hasznosításáról.
68. A Kormány 64/1999. (IV. 28.) számú rendelete a nyilvános könyvtárak jegyzékének vezetéséről. Megjelent többek között a Kulturális közlöny XLIII. évfolyama (1999.) 12. számának 345-346. oldalán.
69. A törvény végrehajtására kiadott rendelkezések tovább erősítik a nyilvános könyvtárakat és tovább gyengítik a nem nyilvános könyvtárak státuszát. Ám nemcsak a végrehajtási utasítások, hanem a törvény megszületését követően, a Nemzeti Kulturális Örökség Minisztériuma által, a könyvtárak támogatására kiírt dokumentum-beszerzési és egyéb

pályázatok is bizonyítják, hogy a nem nyilvános könyvtárak diszkriminálódtak. Ennek jellemző példája, hogy a Nemzeti Kulturális Alapprogram, Könyvtári Szakmai Kollégiuma által, ez évben kiírt pályázatán történő részvételtől – az új könyvtári törvényben alapértelmezésben – a nem nyilvános könyvtárakat kizárták. A Kollégium döntése – véleményem szerint – azért is jogtalan, mert a pályázati kiírásból nem derült ki, hogy mely könyvtárakat tartják nyilvános könyvtáraknak, hiszen annak kiírásakor még nem jelent meg a nyilvános könyvtárak nyilvántartásáról szóló végrehajtási utasítás. Ám a pályázatok elbírálásánál a nem nyilvános könyvtárak szóba sem jöhettek, jóllehet még ma sem áll rendelkezésre ezen könyvtárak jegyzéke.

Hírek

Az elkövetkező hetekben jelentősen bővül szolgáltatásaink köre. A Minisztérium és a Nemzeti Kulturális Alapprogram támogatásának segítségével Bibliotheca Hungarica Internetiana néven magyar irodalmi művek kritikai kiadásának digitalizálásán és hálózati közzétételén dolgozunk. (http://www.neumann-haz.hu/koltok_page.html) A művek kiválasztásában az MTA Textológiai Bizottságának és az ELTE BTK Magyar Irodalomtörténeti Intézetének neves szakértői vesznek részt. A dokumentumokat korszerű SGML formátumban tároljuk szerverünkön.

A Petőfi Irodalmi Múzeummal és a Kortárs Irodalmi Központtal együttműködve a Digitális Irodalmi Akadémia keretében rövidesen közzétesszük 50 kortárs költő és író alkotásait. Az irodalombarátok és a téma iránt érdeklődő kutatók az adatbázisba felvett adatok alapján több szempont szerint visszakereshetik a műveket.

Az Egerben megrendezésre kerülő VII. Országos Neumann Kongresszuson a Kultúra – jog – gazdálkodás szekció keretében június 22-én 14.25-kor Tószegi Zsuzsanna tart előadást A Neumann János Digitális Könyvtár szolgáltatásai címmel.